

Lägesrapport

Perspektiv på internationella handelsmönster

2009

Kommerskollegium
National Board of Trade

Kommerskollegium är den myndighet i Sverige som ansvarar för frågor som rör utrikeshandel och handelspolitik. Vår främsta uppgift är att främja frihandel och klara spelregler för den internationella handeln. Vi arbetar också för en effektiv inre marknad och ett öppet, starkt multilateralt handelssystem med fortsatta handelspolitiska liberaliseringar.

I vårt uppdrag strävar vi efter goda handelsmöjligheter på tre nivåer: på EU:s inre marknad, mellan EU och omvärlden samt globalt, framförallt inom ramen för världshandelsorganisationen WTO.

Som expertmyndighet förser vi regeringen med besluts- och förhandlingsunderlag inom handelsområdet. Det handlar såväl om löpande underlag för aktuella handelsförhandlingar som långsiktiga strukturella analyser. Våra utredningar och rapporter syftar

till att öka kunskapen om handelns betydelse för samhälls-ekonomi och för en global hållbar utveckling.

Kommerskollegium har också verksamhet som riktar sig mot företag. Exempelvis finns på kollegiet SOLVIT-center som hjälper företag och privatpersoner som stöter på handelshinder på EU:s inre marknad. Kansliet för Sveriges råd för handelsprocedurer, SWEPRO, finns också under vårt paraply.

I vår roll som handelsmyndighet ingår dessutom att ge stöd till utvecklingsländer genom handelsrelaterat utvecklingssamarbete. På kollegiet finns också kontaktpunkten Open Trade Gate Sweden som bistår exportörer från utvecklingsländerna i deras handel med Sverige och EU.

www.kommers.se

Lägesrapport 2009

Perspektiv på internationella
handelsmönster

Innehållsförteckning

Förord	5
Inledning	6
1 Internationella handelsmönster	8
1.1 Den internationella handelsutvecklingen	8
1.2 Handelsutvecklingen i den ekonomiska krisens kölvatten	11
1.3 Ökar protektionismen i krisens spår?	14
2 EU:s handelsmönster	16
2.1 Integration och handel inom EU	16
2.2 Sveriges handel	19
2.3 Sveriges handel med EU	21
3 BRIC-länderna – växande handelsnationer med stora inbördes skillnader	23
3.1 Utvecklingen av BRIC-ländernas handel under det senaste decenniet	23
3.2 Sammansättningen av BRIC-ländernas handel	25
3.3 BRIC-ländernas handel med Sverige	27
3.4 Handelsutvecklingen sedan 2007	29
4 Afrikas handel – ett utvecklingsperspektiv	31
4.1 En stark bränsle driven handelsutveckling	31
4.2 Diversifiering och industrialisering som verktyg för utveckling i Afrika	33
4.3 Den ekonomiska krisens följder för Afrikas ekonomiska utveckling	37
Referenser	38
Noter	39

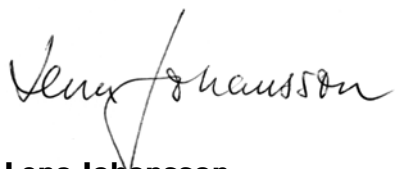
Förord

En lägesrapport om handel och handelspolitik publicerad hösten 2009 – kan den handla om annat än den ekonomiska krisen samt om dess negativa effekter på den internationella handeln och handelspolitiken?

Ja, det är vår ambition i den här rapporten. Vi vill samla bilder av tendenser och intressanta utvecklingsvägar i den internationella handeln. Visserligen relaterar vi ganska konsekvent till krisen och hur den kan påverka de mer långsiktiga tendenser vi studerar i rapporten, men det är inte huvudspåret. Det är istället att illustrera centrala utvecklingstendenser på lite längre sikt som är vårt huvudsyfte med rapporten.

Lägesrapporten bygger på statistik och kollegiets egna utredningar. Rapporten har arbetats fram av en projektgrupp bestående av Susanna Kinnman och Stefan Westerberg (projektledare), Björn Arvidsson, Unni Mannerheim, Lisa Ohlsson och Sascha Sohlman.

Stockholm, oktober 2009

Lena Johansson,
generaldirektör

Inledning

Den internationella handeln har under de senaste decennierna ökat fortare än någonsin förr. Det finns flera förklaringar till detta. Ny teknologi har på olika sätt underlättat för handeln och bidragit till nya och mer varierade produkter. Nya regler på världsmarknaden har underlättat för framväxten av nya globala produktionssystem. Den ökade handeln har bidragit till en fördjupad integration av världens ekonomier och man kan idag tala om en global marknadsplats.

Globaliseringen har bidragit till att företag och konsumenter idag är mer beroende av internationell handel än någonsin tidigare. En allt större andel av företagets produktion utgörs idag av importerade insatsvaror och konsumenter har vant sig vid att kunna välja mellan en stor variation av produkter som passar just deras behov. Det stora utbud av produkter och tjänster som vi idag tar för givet hade inte existerat om det inte varit för det ökade ekonomiska utbytet mellan länder i form av internationell handel och utländska direktinvesteringar.

Internationell handel spelar en mycket viktig roll för de flesta länders levnadsstandard och ekonomiska utveckling. Sambandet mellan en ökad ekonomisk öppenhet mot omvärlden och tillväxt har historiskt sett visat sig vara mycket starkt. För Sveriges del har tillgång till utländska marknader varit en förutsättning för ekonomisk utveckling.

Syftet med denna rapport är att illustrera den internationella handelsutvecklingen och den ökade ekonomiska integrationen i världen. Rapporten har

en global ansats och tittar på utvecklingen i olika regioner då dessa skiljer sig åt. Sammanflätat med detta skildrar rapporten även Sveriges handels- och globaliseringsmönster. Detta görs både utifrån ett längre perspektiv och i ljuset av den ekonomiska nedgång som påverkat världsekonomin under det senaste kalenderåret. Kapitel 1 fokuserar på världshandelns utveckling under de senaste decennierna och det trendbrott som skett i den globala handeltillväxten under det gångna året till följd av den ekonomiska krisen. Kapitlet tar även kortfattat upp den handelspolitiska utvecklingen under det senaste kalenderåret.

Dagens nya förutsättningar har gjort att vi enkelt kan handla med länder på andra sidan jordklotet. Trots detta har det emellertid visat sig att länder fortfarande främst handlar med geografiskt närliggande länder. Ett exempel på detta är handeln som sker mellan länderna i EU. Det kan bland annat förklaras av närheten och köpkraften i de europeiska länderna, men också av processen mot en allt djupare ekonomisk integration inom EU genom bildandet av en gemensam inre marknad. Hur dessa åtgärder har påverkat handeln inom EU och hur handeln påverkas av medlemskap diskuteras i kapitel 2.

De senaste decenniernas globaliseringstrend har bidragit till en stark ekonomisk tillväxt i stora delar av världen. Nya tillväxtmarknader har vuxit sig starkare och balansen på världsmarknaden har förskjutits från de traditionella aktörerna i väst-

världen till nya aktörer. Några av de länder som tack vare en stark ekonomisk tillväxt har hamnat mycket i fokus under de senaste åren är de så kallade BRIC-länderna; Brasilien, Ryssland Indien och Kina. Kapitel 3 tittar närmare på dessa fyra länder genom att illustrera gemensamma nämnare i deras handelsutveckling och vad som skiljer dem åt. Kina är exempelvis det land som har varit det absolut mest framgångsrika handelslandet vad gäller varuhandeln, medan Indiens handelstillväxt till stor del utgörs av tjänstehandel. Liksom alla andra länder har BRIC-länderna påverkats av den rådande lågkonjunkturen. Det senaste årets handelsutveckling berörs också i kapitlet.

Även om flera av världens länder har upplevt en stark ekonomisk tillväxt parallellt med en kraftigt ökad handel, så har inte alla länder följt med i denna utveckling. En region som under de senaste decennierna har halkat efter den övriga världen är Afrika. För många länder i Afrika har handelstillväxten sedan andra världskriget under perioder varit obefintlig och i flera fall negativ. I kapitel 4 diskuteras ett fenomen som kännetecknar handelsutvecklingen i många afrikanska länder, vilket är det stora beroendet av råvaror. Stigande priser och en ökad efterfrågan på råvaror, bland annat som en följd av de snabbt växande tillväxtmarknaderna, har lett till en positiv handelsutveckling i flera länder i Afrika under det senaste decenniet. Men ett för stort beroende av råvaror leder ofta till ökad sårbarhet. För att ta sig ur detta kan länder välja olika strategier

som syftar till diversifiering och industrialisering. De afrikanska ländernas beroende av råvaror och ekonomiernas möjlighet till diversifiering och industrialisering diskuteras i kapitel 4.

De mönster som vi observerar i denna lägesrapport visar på att världsekonomin är föränderlig och balansen mellan olika regioner och länder skiftar över tid. Ekonomiska aktiviteter är i mindre utsträckning bundna till nationsgränser och den ökade ekonomiska integrationen har lett till ett ökat flöde och också ett ökat beroende av varor, tjänster, kapital och arbetskraft från andra länder. Flödena har med tiden blivit allt mer komplexa och sammanflätade vilket har bidragit till den globaliserade ekonomi som vi alla är en del av idag.

1 Internationella handelsmönster

Efter andra världskrigets slut har den internationella handeln med varor och tjänster ökat och bidragit till att de flesta länder i världen har haft hög ekonomisk tillväxt. Handeln har inte bara ökat i värde utan också vuxit snabbare än den inhemska produktionen i de flesta länder. Samtidigt har handelns sammansättning förändrats och nya trender och utvecklingsmönster vuxit fram. Handelsvolymerna har emellertid inte ökat konstant, utan påverkats av tillfälliga konjunktunedgångar. Under det senaste året har den ekonomiska krisen spridit sig till de flesta länder och till nästan alla delar av länders ekonomier. Krisen har även haft en stor inverkan på den internationella handeln.

Detta kapitel ger en historisk överblick av den internationella handelsutvecklingen och även den svenska utrikeshandeln. Kapitlet lyfter fram ett par intressanta aspekter, långsiktiga trender och betydelsefulla utvecklingsmönster som kan skönjas i världshandeln. Kapitlet tar också upp det senaste årets utveckling i världshandeln och i Sveriges utrikeshandel till följd av och i samband med den globala ekonomiska krisen.

1.1 Den internationella handelsutvecklingen

Framför allt under de senaste decennierna har den internationella handeln med varor och tjänster ökat

och bidragit till att världsekonomin blivit allt mer integrerad. Sedan 1960 har den totala exporten av både varor och tjänster i världen ökat från knappt 700 miljarder till drygt 12 000 miljarder dollar år 2007 (mätt i fasta priser). Denna utveckling motsvarar en ökning med 17 gånger det ursprungliga värdet på exporten. Se Figur 1. Precis som på global nivå har den svenska exporten ökat. Mellan 1960 och 2007 ökade Sveriges export av varor och tjänster från 12 miljarder till 165 miljarder dollar, en ökning med nästan 13 gånger det ursprungliga värdet.

Det finns många faktorer som har påverkat handelns snabba utveckling. Några av de viktigare drivkrafterna har varit informations- och transportteknologiska framsteg, en ökad köpkraft i världen, politiska förändringar, och globala investerings- och produktionsmönster.¹ Dessutom har utvecklingen av det multilaterala handelssystemet i form av GATT och sedermera WTO medfört sänkta tullar och minskande handelshinder, vilket reducerat kostnaderna för att bedriva internationell handel.

I takt med att länder har blivit allt mer integrerade i världsekonomin har handelns betydelse för länders ekonomi ökat. Utvecklingen kan illustreras genom att relatera länders handelsflöden till deras BNP. På global nivå har världens totala export av varor och tjänster gått från att utgöra cirka 9 procent av världens samlade produktion år 1960 till cirka 31 procent år 2007. Det betyder att världshandeln har vuxit fortare än den globala ekonomin

under denna period, särskilt under 1990-talet och framåt. Se Figur 2.

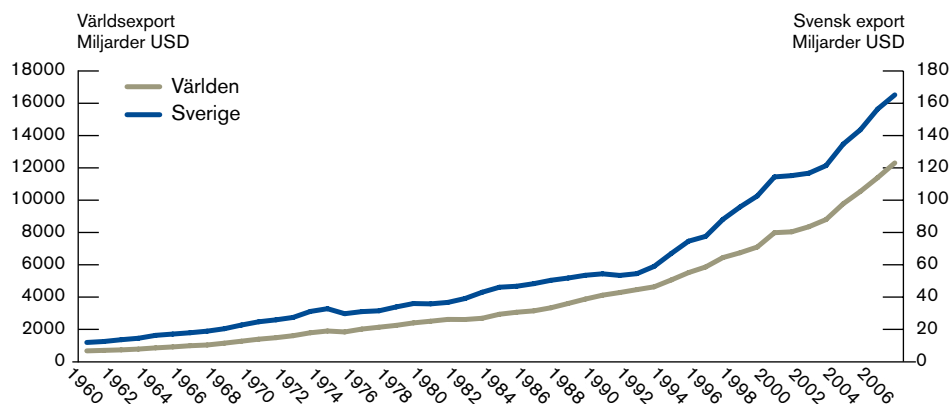
Handelns betydelse för ekonomin gäller i allra högsta grad för små länder som Sverige. Under perioden mellan 1960 och 2007 mångdubblades den svenska exporten som en andel Sveriges BNP. Idag motsvarar den svenska exporten cirka 55 procent av BNP, vilket är befintligt högre än världsgenomsnittet.

Även om alla länder tjänar på att bedriva internationell handel så är det särskilt betydelsefullt för mindre länder, som exempelvis Sverige. Genom internationell handel kan företag i ett litet land få tillgång till en större marknad för sina produkter. Dessutom får landet möjlighet att specialisera sig på de produkter de är bra på att tillverka och kan därmed bättre utnyttja möjligheter till stordriftfördelar. Även importen är av stor betydelse för ett litet land, eftersom det har sämre förutsättningar att

själva producera den mångfald av produkter som efterfrågas av konsumenter och företag. Genom import får både företag och konsumenter tillgång till både billigare och mer varierade produkter. Import innebär också att landet drar nytta av teknologiska landvinningar utomlands.

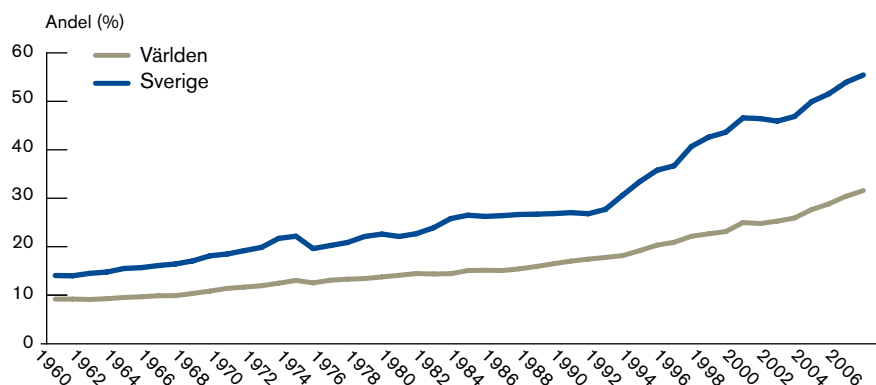
Under de senaste decennierna har nya trender och utvecklingsmönster vuxit fram. Det har skett en stor förändring vad gäller vilka varor som exporteras och importeras. Exporten av exempelvis jordbruksprodukter och livsmedel har minskat som en andel av den totala varuhandeln i världen. Minskningen har varit särskilt stor för utvecklingsländerna, vilket kan ses i Figur 3. För dessa länder har exporten av jordbruksprodukter och livsmedel som en andel av deras totala export minskat från cirka 58 procent år 1962 till cirka 9 procent år 2006. Under samma period erfor de industrialiserade länderna en minskning från 22 procent år 1962 till cirka 8

Figur 1 Världsexport och Sveriges export av varor och tjänster (1960–2007)

Källa: World Development Indicators Database, egen bearbetning.

Figur 2 Export av varor och tjänster, procent av BNP (1960–2007)

Källa: World Development Indicators Database, egen bearbetning.

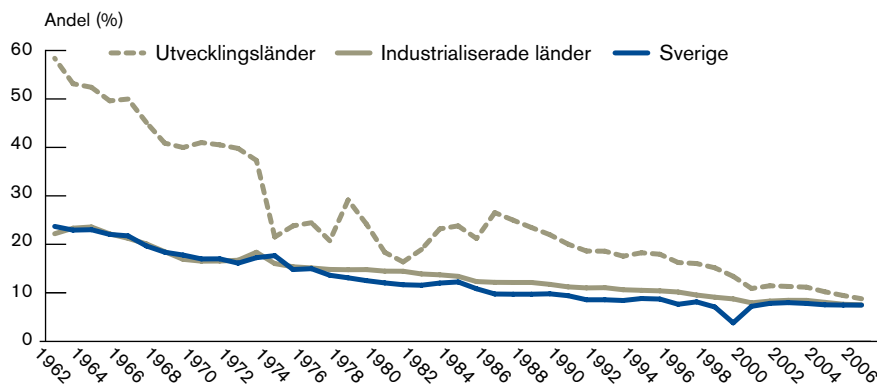
procent år 2006. Mönstret stämmer väl in på Sveriges utrikeshandel, inom vilken dessa produkter minskat sin andel från 25 procent år 1962 till cirka 8 procent av den svenska varuexporten år 2006.

Istället har handeln inom tillverkningsindustrin ökat. Exporten av maskiner och transportmedel, den största posten inom tillverkningsindustrin, har ökat markant. Inte bara för de industrialiserade länderna utan också för utvecklingsländerna som grupp. Se Figur 4. För utvecklingsländerna har exporten av maskiner och transportmedel som en andel av deras totala export ökat från knappt 2 procent år 1962 till cirka 28 procent år 2006. Sveriges utveckling är i paritet med de övriga industrialiserade länderna som också upplevt en ökning, om än en mindre sådan än den för utvecklingsländerna. 1962 svarade exporten av maskiner och transportmedel för cirka 35 procent av Sveriges varuexport. 2006 hade andelen ökat till 41 procent.

I ett historiskt perspektiv har även den ekonomiska balansen mellan olika länder och regioner förändrats. Under perioden mellan 1963 och 2007 har exempelvis Syd- och Centralamerikas exportandel på världsmarknaden minskat från 6,4 procent till 3,7 procent av varuexporten i världen. Minskningen kan ses i Figur 5. En annan region som har fått en allt mindre andel är Nordamerika med USA i spetsen. Istället har Asien fått en allt större roll. Mellan 1963 och 2007 ökade Asien och Oceanien sin andel från knappt 13 till 28 procent av den globala varuexporten. Kina stod för mer än hälften av denna ökning.

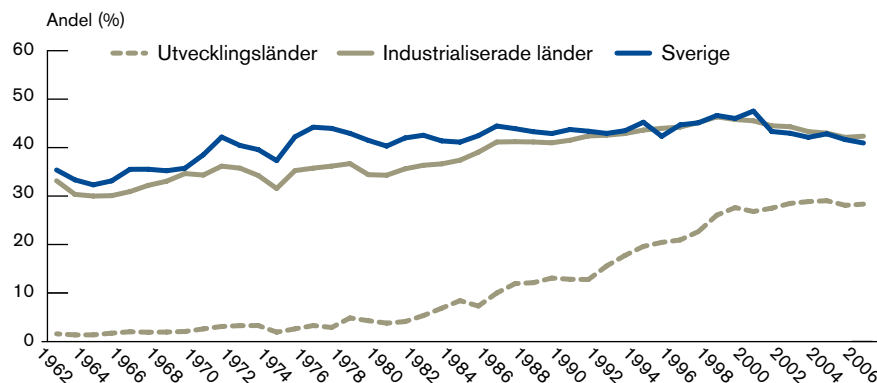
Men även om flera utvecklingsländer har haft en hög handelstillväxt under de senaste årtiondena, så kan det konstateras att de industrialiserade länderna fortfarande står för merparten av all handel i världen. USA, Kanada, EU(27), och Japan, svarar tillsammans för 55 procent av världsexporten. Den

Figur 3 Export av jordbruksprodukter och livsmedel, procent av total varuexport (1962–2006)

Källa: WTO International Trade Statistics, egen bearbetning.

Figur 4 Export av maskiner och transportmedel, procent av total varuexport (1962–2006)

Källa: WTO International Trade Statistics, egen bearbetning.

större delen av denna export går till också andra industrialiserade länder.

Även handelns sammansättning har förändrats och bland annat blivit allt mer specialiserad och uppdelad. Det har medfört att det idag finns en större variation av både produkter och tjänster som vi kan handla med. I samband med denna utveckling har också handeln med insatsvaror och insattjänster ökat. En stor del av denna handel sker inom samma företag, som så att säga är både exportör och importör. De multinationella företagen har blivit allt fler och allt mer aktiva.²

Samtidigt har företagens internationella produktionsnätverk fått en allt större inverkan på handelns omfattning och riktning. Det kan bland annat illustreras genom att jämföra företagets försäljningsaktiviteter i utlandet med exporten. För Sverige är exempelvis den lokala försäljningen av varor och tjänster i USA, som går via de svenska

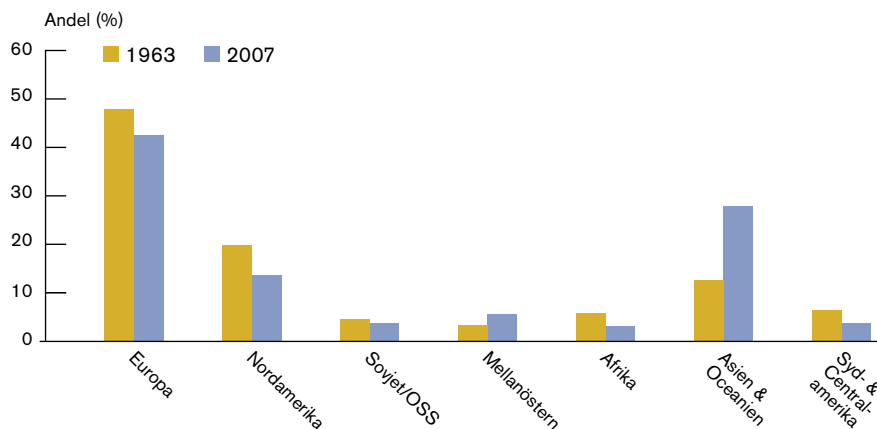
dotterbolagen där, mer än dubbelt så stor som Sveriges export av varor till landet. Detta mönster kan ses i Figur 6. Sveriges handelsmönster är på så sätt nära kopplade till de svenska multinationella företagen och deras aktiviteter i utlandet.³

1.2 Handelsutvecklingen i den ekonomiska krisens kölvatten

Sedan slutet av 2008 har situationen i världsekonomin förändrats markant. Under året har vi sett hur en isolerad bolånekris i USA förvandlats till en finansiell kris som därefter utvecklats till en global ekonomisk kris.

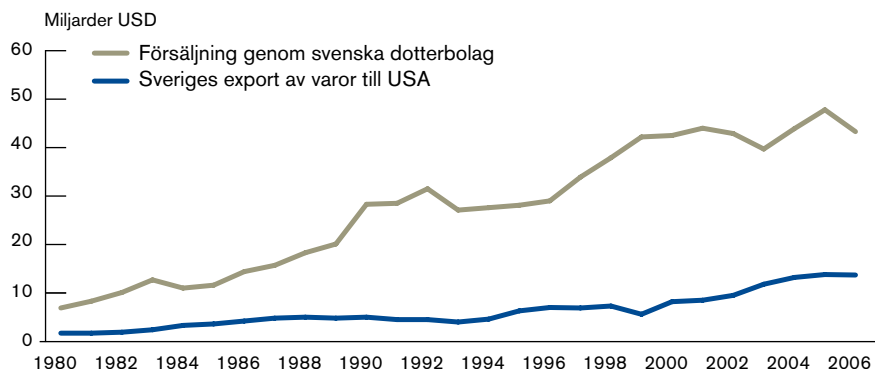
Effekterna från krisen har spridit sig till de flesta länder och till alla delar av länders ekonomier genom bland annat en kraftigt minskad efterfrågan för varor. Även volymen av investeringarna har

Figur 5 Regional fördelning av varuexporten i världen (1963 och 2007)

Källa: WTO International Trade Statistics, egen bearbetning.

Figur 6 Svensk varuexport till USA och lokal försäljning genom svenska dotterbolag i USA (1980-2006)

Källa: UNCTAD, World Investment Report, olika upplagor, och U.S. Department of Commerce Bureau of Economic Analysis, löpande priser, egen bearbetning.

minskat. Krisens kraft saknar motstycke i modern tid och har påverkat såväl tillväxttakten i den globala ekonomin som den internationella handeln.

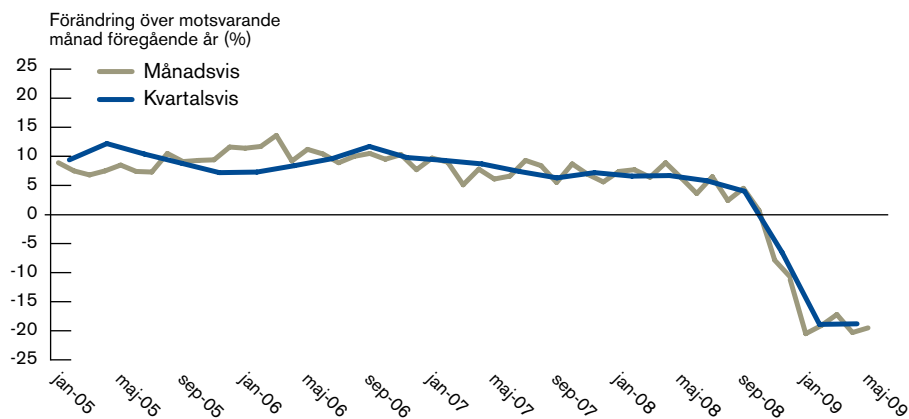
I takt med att konjunkturen har försvagats under året har prognoserna för den ekonomiska tillväxten successivt reviderats ned av de internationella organisationerna. Även om beräkningarna varierar så verkar de ense om att världsekonomin antas krympa under 2009. IMF beräknar exempelvis att den globala ekonomin kommer att minska med 1,3 procent under 2009 år. För Sverige beräknar IMF att BNP kommer att krympa med 4,3 procent under 2009, vilket är mer än världsgenomsnittet.⁴

Samtidigt finns det tecken på att nedgången i den globala ekonomin verkar ha bromsat in och under 2010 räknar IMF att konjunkturen vänder uppåt igen. Världsekonomin och Sveriges BNP antas då öka med 1,9 respektive 0,2 procent jämfört med 2009.

Det senaste årets makroekonomiska utveckling har samtidigt haft en stor negativ inverkan på den globala handelsutvecklingen. I slutet av 2008 minskade tillväxten i handeln. Nedgången fortsatte i början av 2009. Under första kvartalet 2009 sjönk världshandeln med 19 procent jämfört med första kvartalet 2008. Nivån vidmakthölls under andra kvartalet 2009, då världsexporten minskade med 19 procent jämfört med året innan. Utvecklingen kan ses i Figur 7. Men även om utvecklingen vänder är prognoserna för 2009 negativa. WTO beräknar att världshandeln kommer att minska med 10 procent under 2009 jämfört med 2008.⁵ Det skulle då vara den största nedgången på 60 år.

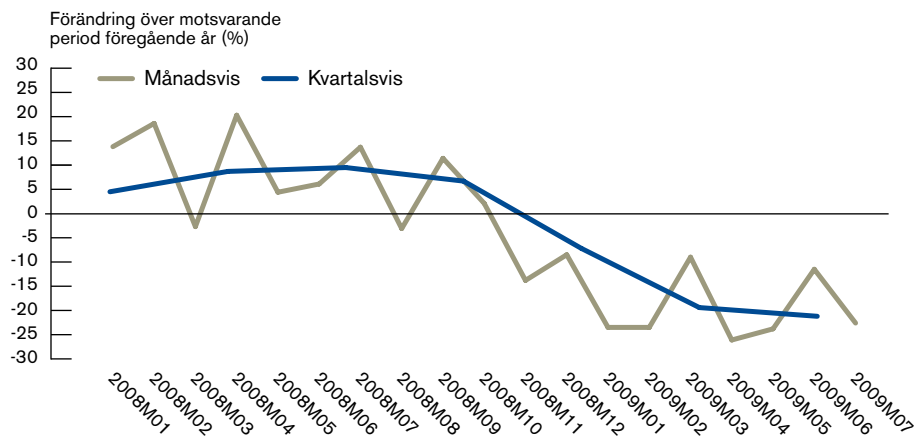
Även Sveriges utrikeshandel har påverkats kraftigt av den globala ekonomiska krisen. Nedgången började först synas i den svenska utrikeshandeln under fjärde kvartalet 2008. Det kan ses i Figur 8

Figur 7 Tillväxt i världsexporten (januari 2005 – juni 2009)

Källa: Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, egen bearbetning.

Figur 8 Förändring i svensk varuexport (januari 2008 – juli 2009)

Källa: SCB, egen bearbetning.

och Figur 9. Situationen förvärrades ytterligare under det första kvartalet 2009. Under andra kvartalet 2009 var exporten ungefär 21 procent lägre än under samma kvartal föregående år. Den negativa utvecklingen stannade dock av något under juni då exporten endast var 12 procent lägre än samma månad föregående år, för att under juli åter försvagas till en nivå, 23 procent lägre än under juli 2008.

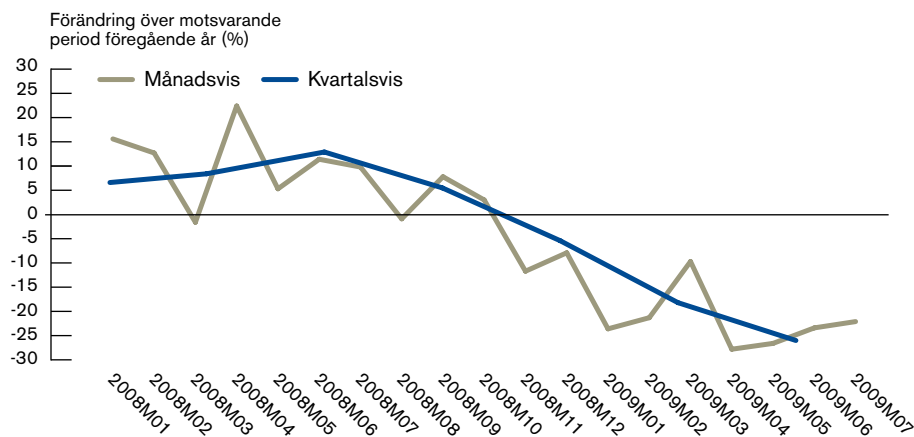
Utvecklingen i den svenska importen uppvisar ett liknande mönster som kan urskiljas i exporten. Mellan de andra kvartalen 2008 och 2009 gick importen ned med 25 procent. I juni var importvärdet 22 procent lägre än i samma månad föregående år.

I både exporten och importen har vissa varugrupper utvecklats bättre medan andra varugrupper har utvecklats sämre. I exporten är det främst läkemedel och livsmedel som klarat sig bäst undan

krisen. Medan läkemedelsexporten ökade kraftigt under andra kvartalet 2009 och var 20 procent högre än under samma kvartal 2008, så har ökningen i livsmedelsexporten minskat successivt under krisen och var under andra kvartalet 2009 på samma nivå som ett år tidigare. Dessa två varugrupper utgör tillsammans 12 procent av Sveriges varuexport.

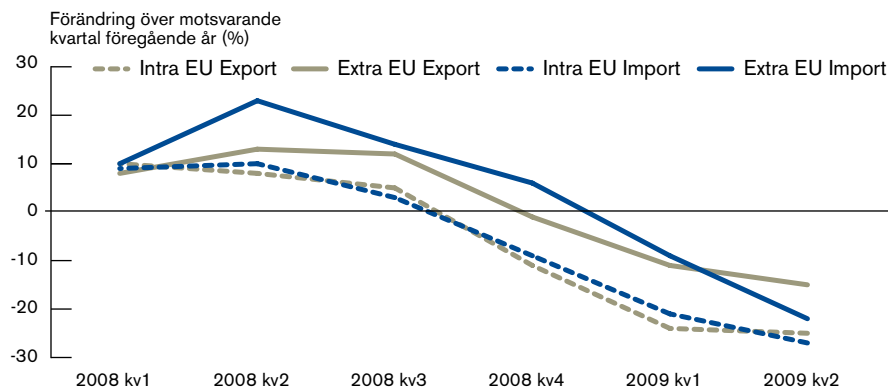
De varugrupper som har utvecklats sämre till följd av den ekonomiska krisen är framförallt skogsvaror, verkstadsvaror samt järn- och stålvaror. Mellan de andra kvartalen 2008 och 2009 minskade exporten av dessa varugrupper med 5, 26 respektive 53 procent. Tillsammans utgör dessa varugrupper 62 procent av Sveriges varuexport. I den stora gruppen verkstadsvaror finns bland annat varugrupperna maskiner och personbilar som även de har haft en dålig utveckling (-24 procent för maskiner och -49 procent för personbilar).

Figur 9 Förändring i svensk varuimport (januari 2008 – juli 2009)

Källa: SCB, egen bearbetning.

Figur 10 Sveriges utrikeshandel: intra- resp. extra-EU (2008 kv1 – 2009 kv2)

Källa: SCB, egen bearbetning.

Intressant är att nedgången i både den svenska exporten och importen har varit större till och från EU:s medlemsländer jämfört med länder utanför EU. Medan exporten till andra EU länder minskade med runt 25 procent mellan andra kvartalen 2008 och 2009 så minskade exporten till länder utanför EU med cirka 15 procent under samma period. Kontrasten kan även ses i importen som uppvisar ett liknande mönster. Utvecklingen av Sveriges export och import av varor fördelat mellan EU länder och andra länder kan ses i Figur 10. Nedgången i den svenska utrikeshandeln motsvarar emellertid den i andra jämförbara länder som exempelvis Finland och Tyskland.⁶

Även om den svenska varuexporten har minskat har Sveriges tjänstehandel fortsatt öka under det senaste året. En förklaring är att tjänstehandeln är mindre konjunkturkänslig då olika affärstjänster är baserade på långtidskontrakt. En annan förklaring är att tjänstehandeln i viss mån är konjunkturcyklisk. Utvecklingen i Sveriges tjänstehandel kan ses i Figur 11.

1.3 Ökar protektionismen i krisens spår?

I tider av ekonomiska svårigheter finns det alltid en risk att protektionismen vinner terräng. I takt med att den ekonomiska situationen förvärrats har också trycket, eller snarare frestelsen, att vidta protektionistiska åtgärder ökat.

När denna rapport skrivs finns det en del oroande tendenser. Ett antal länder har vidtagit en rad nya

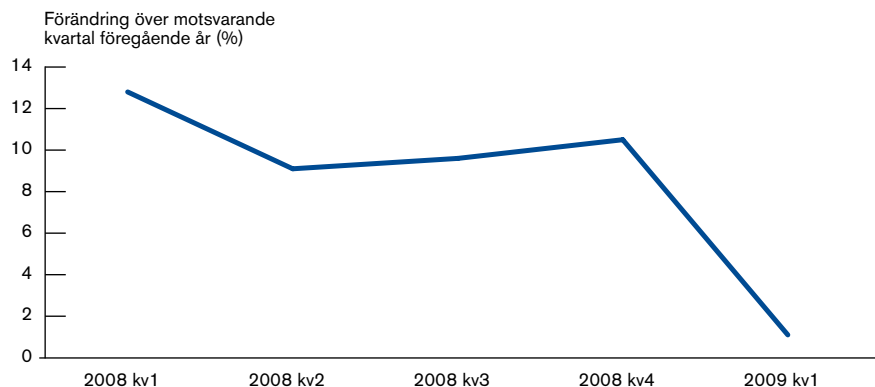
handelsbegränsande åtgärder.⁷ Några länder har höjt sina tullar och infört nya icke-tariffära handels hinder. Även antalet antidumpningsundersökningar har ökat, om än från en låg nivå. En del av de stimulanspaket som har införts innehåller villkor som gör att resurserna i första hand går till inköp av inhemska och lokalt producerade varor och tjänster. Bestämmelserna för offentlig upphandling har exempelvis ändrats i ett antal länder. Några länder har dessutom infört nya restriktioner för handeln med tjänster, särskilt inom energisektorn.

När det kommer till de finansiella och finanspolitiska stödpaketen har länder gett extraordinära kapitalinjektioner till särskilda sektorer och företag, däribland banksektorn. Avsikten har varit att stabilisera de finansiella systemen och stimulera den globala efterfrågan, vilket även gynnar den internationella handeln. Det kan dock påpekas att dessa stödpaket kan leda till kroniska störningar och snedvridda konkurrensen på lång sikt om subventionerna inte dras tillbaka när de akuta problemen inte längre föreligger.

Samtidigt är det viktigt att nyansera bilden och understryka att protektionistiska åtgärder hittills har varit begränsade. Under 2009 har också allt fler länder liberaliserat handeln och implementerat handelsfrämjande åtgärder. WTO:s medlemmar har hittills respekterat reglerna inom det multilaterala handelssystemet.

Det finns flera förklaringar till varför protektionismen hittills har kunnat tyglas. En förklaring är själva existensen av det multilaterala handelssystemet, WTO, som har reducerat utrymmet för protektionistiska åtgärder. En ytterligare förklaring

Figur 11 Svensk tjänsteexport (2008 kv1 – 2009 kv1)

Källa: SCB, egen bearbetning.

är de åtaganden som gjorts under de senaste G20 mötena, om att inte tillämpa handelsrestriktioner till följd av den ekonomiska situationen.

I dagens globaliserade värld har det också blivit svårare att använda sig av handelspolitiska skydds-instrument utan att skada den inhemska ekonomin. Detta är bland annat en följd av att företagens produktionsnätverk har fördjupats och blivit allt större i omfattning. En ökande andel av företagens export utgörs numera av importerade insatsvaror.⁸

Sett i ett längre perspektiv har protektionismen faktiskt inte ökat. Det visar en studie som Kommers-kollegium genomfört. I studien analyseras olika områden inom handelspolitiken för att se om handeln blivit mer öppen eller om utvecklingen gått i motsatt riktning. I studien konstateras att världen under perioden fram till den ekonomiska krisen haft en stark expansion av handeln med varor och tjänster, samt ökning av utländska direktinveste-ringar. Handelshindren minskade på nästan alla områden under perioden och det internationella regelverket stärktes. Studien understryker emellertid att det fortfarande finns ett relativt stort utrymme under befintliga regelverk för länder att införa protektionistiska åtgärder.⁹

Det bör dock påpekas att trycket att använda protektionistiska åtgärder inte har upphört. Den akuta finanskrisen är kanske över, men arbetslösheten kommer sannolikt fortsätta att stiga. Historiskt sätt har protektionismen ökat när arbetslösheten stigit.

Varje kris, hur negativ den må vara, kan på sikt även ha positiva effekter. Den globala ekonomiska krisen som vi nu upplever kan, i det längre perspek-tivet, ses som en naturlig strukturomvandling.

Företag läggs ned samtidigt som nya och mer produktiva företag skapas. Samtidigt är det tveksamt om denna recession kommer att påverka utveck-lingen av de långsiktiga trenderna med ökad internationell handel. Det är osannolikt att krisen kommer att dämpa den ökade graden av specialise-ring som finns i handeln med varor och tjänster. De multinationella företagen kommer även i framtiden ha en stor inverkan på handelns omfattning, riktning och sammansättning. Dessutom kommer krisen inte minska fördelarna med frihandel. Öppen internationell handel leder till att vi nyttjar våra befintliga resurser på ett bättre sätt och bidrar till ekonomisk utveckling.

2 EU:s handelsmönster

Trots att globaliseringen har underlättat handeln med fjärran länder är den internationella handeln med varor och tjänster i stor utsträckning regional. Europa har den största intra-regionala handeln. En viktig förklaring till detta är samarbetet i EU.

Detta kapitel behandlar EU:s handelsmönster och dess samband med ekonomisk och politisk integration. I vilken omfattning har upprättandet av en gemensam marknad, harmonisering av produktregleringar och en gemensam valuta påverkat handelsutvecklingen på den inre marknaden? Går det att urskilja några tendenser i handelsmönstren inom EU och skiljer sig dessa åt mellan medlemsstaterna? Avslutningsvis kommer uppmärksamheten att riktas mot Sverige och Sveriges handel med EU.

2.1 Integration och handel inom EU

Som konstaterats har världsekonomin blivit allt mer integrerad och den internationella handeln med varor och tjänster har ökat samtidigt som teknologiska framsteg har underlättat handeln med fjärran länder. Men trots detta är den internationella handeln till stor del regional. Den så kallade intra-regionala handeln, den handel som exporteras eller importeras från eller till ett land i samma region, är särskilt påtaglig i Europa, Asien och Nordamerika. Däremot är den förhållandevis liten i Afrika, Mellanöstern och Sydamerika. Av Figur 12 framgår att den intra-regionala handeln i Europa

uppgår till drygt 4 200 miljarder dollar och med detta utgör den drygt 30 procent av den totala världshandeln.

Ser vi istället till den intra-regionala handeln som andelar av regionernas totala handel framgår av Tabell 1 att 10 procent av Afrikas handel sker inom regionen medan motsvarande siffra för Europa är 74 procent.

En stor del av Europas intra-handel återfinns inom EU. År 2008 exporterades 66 procent (3 443 miljarder dollar) av EU:s totala varuexport till en annan medlemsstat. Se Figur 13. Även EU:s handel med tjänster domineras av intra-regionala handelsflöden. Som framgår av figur 14 är andelen tjänsteexport inom unionen något mindre än varuexporten och uppgick år 2006 till 58 procent (758 miljarder dollar).

Vad gäller EU:s externa handelsmönster kan konstateras att EU:s varuexport är jämnt fördelad mellan Amerika, Asien och övriga europeiska länder som inte är medlemmar i EU, vilka var och en utgör cirka tio procent av EU:s totala export. Exporten till Afrika, Sydamerika och Oceanien utgör en relativt liten andel av den totala exporten, mellan en och tre procent. Av de tjänster som EU exporterade år 2006 gick 17 procent till Amerika. EU exporterar även relativt mycket tjänster till de europeiska länder som inte är EU-medlemmar och till Asien.

Den intra-regionala varuhandeln uppdelad per medlemsstat uppvisar stora variationer. Som

framgår av Tabell 2 varierar exporten inom unionen med mellan 46 och 89 procent av medlemstaternas totala export. Maltas export till övriga EU uppgår till 46 procent, medan Luxemburg exporterar nästan 90 procent till andra medlemsstater.

Medan 80 procent av Estlands import kommer från andra medlemsstater är motsvarande siffra för Nederländerna endast 49 procent. Att Nederländerna har en liten intra-regional import kan bero på den så kallade Rotterdameffekten. Många varor som kommer från länder utanför EU och som ska in på EU:s inre marknad skeppas till Nederländerna och registreras där som import, även om de sedan ska exporteras vidare till en annan medlemsstat. Nederländernas handelsstatistik är därför inte helt jämförbar med övriga medlemsstaters.

Bortsett från Nederländerna är den intra-regionala importen lägst i Storbritannien, tätt följt av Italien och utgör 53 respektive 54 procent av ländernas totala import.

EU har inte alltid varit sin egen största handelspartner. Som framgår av Figur 15 har EU:s intra-regionala handel gått från att utgöra cirka 45 procent av unionens totala handel år 1962 till 65 procent år 2008. Den intra-regionala handeln uppvisar en positiv trend, vilket främst förklaras av att fler länder blivit medlemmar i EU och att samarbetet

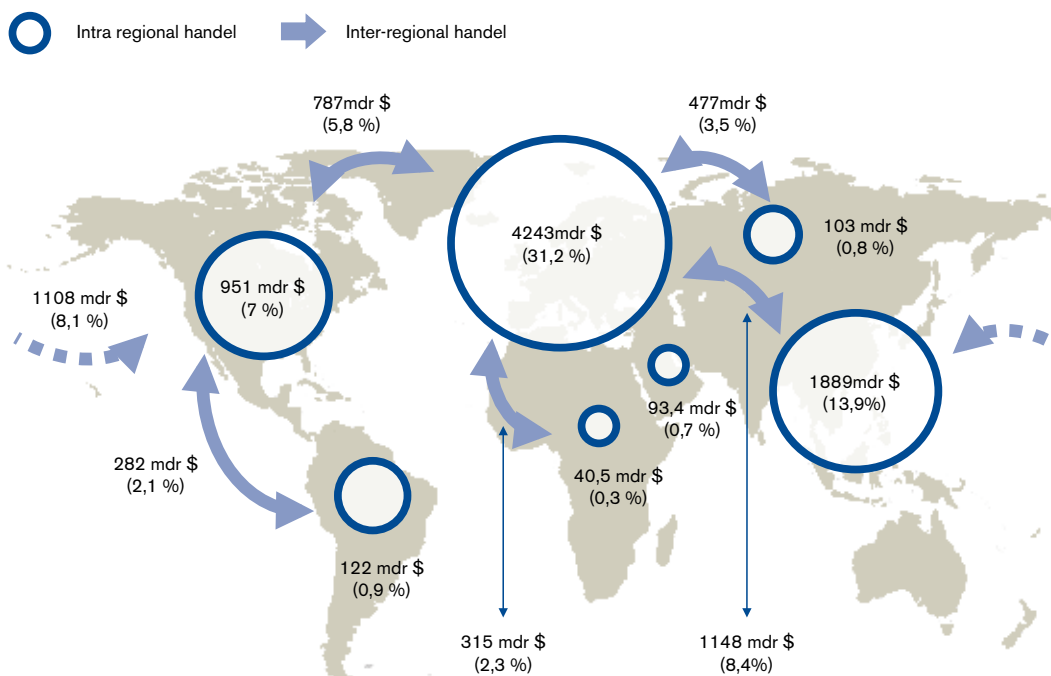
inom EU främjar handeln mellan länderna.

EU:s stora intra-regionala handel kan delvis förklaras av regionens köpkraft och geografiska centrering. Att köpkraft och geografisk närhet ger incitament till handel är dock inte unikt för EU, utan är grundläggande faktorer bakom all internationell handel. Det som särskiljer EU från andra regioner är unionens långtgående ekonomiska och politiska integration.

Betydelsen av EU-medlemskapet och den gemensamma valutan har varit föremål för flera handelsanalyser. Dessa visar att handelsliberaliseringen inom EU, tillsammans med unionens fördjupade integration, har haft en handelsfrämjande effekt inom den gemensamma marknaden och därmed bidragit till EU:s förhållandevis stora intra-regionala handel.

En studie som undersökt den ökade marknadsintegrationens effekter på handeln i EU med särskilt fokus på Nederländerna, finner att EU-medlemskapet har påverkat varuhandeln inom unionen och den fria rörligheten på den inre marknaden.¹⁰ Medlemskapet beräknas ha bidragit med tolv procent av den totala handeln inom EU-15 under åren 1961-2005. Reducerade handelskostnader och utvidgningen av unionen uppskattas ha varit bidragande faktorer.

Figur 12 Intra- och interregional varuhandel i världen (2007)

Källa: WTO International Trade Statistics 2008, egen bearbetning.

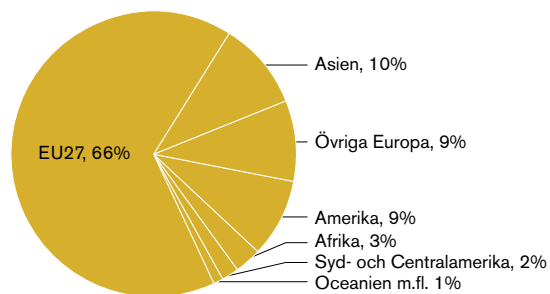
Tabell 1 Intra-regional varuhandel (2007)

Varuhandel 2007		Mottagarregion							
		Nordamerika	Syd- och Centralamerika	Europa	OSS	Afrika	Mellanöstern	Asien och Oceanien	Världen
Avsändarregion	Nordamerika	51	7	18	1	2	3	19	100
	Syd- och Centralam.	30	24	21	1	3	2	16	100
	Europa	8	1	74	3	3	3	8	100
	OSS	5	1	56	20	1	3	12	100
	Afrika	22	3	40	0	10	3	19	100
	Mellanöstern	11	1	14	1	4	12	52	100
	Asien och Oceanien	20	2	19	2	2	4	50	100
	Världen	19	3	44	3	3	4	24	100

Källa: WTO International Trade Statistics 2008

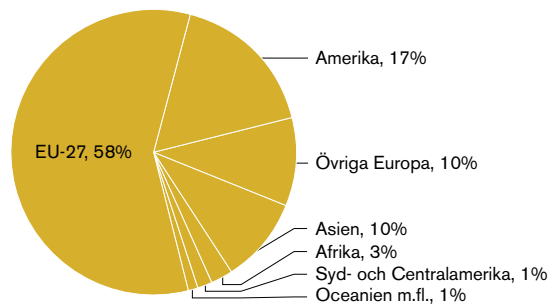
Anm: OSS Oberoende Staters Samväld

Figur 13 EU-27:s varuexport fördelat på världsdel i procent (2008)

Källa: Eurostat

Figur 14 EU-27:s tjänsteexport fördelat på världsdel i procent (2006)

Källa: OECD Statistics

Tabell 2 Intra-regional varuhandel fördelat på medlemsstat, procent av total handel (2008)

	Export	Import
Belgien	77	70
Bulgarien	60	57
Cypern	68	68
Danmark	70	72
Estland	70	80
Finland	56	62
Frankrike	63	68
Grekland	64	62
Irland	64	70
Italien	59	54
Lettland	68	75
Litauen	60	57
Luxemburg	89	75
Malta	46	73
Nederländerna	79	49
Polen	78	71
Portugal	74	74
Rumänien	71	69
Slovakien	85	73
Slovenien	68	71
Spanien	68	57
Storbritannien	57	53
Sverige	60	69
Tjeckien	85	77
Tyskland	64	64
Ungern	78	68
Österrike	72	78

Källa: Eurostat

Andra studier har påvisat liknande resultat. Dock varierar effektens storlek. Vissa beräkningar visar att ett medlemskap i EU kan öka handeln med mellan 34 och 56 procent.¹¹ Den lägre siffran påvisar direkt medlemskapseffekt på handeln, medan den högre siffran även inkluderar de indirekta effekterna av förbättrade ekonomiska institutioner som medlemskapet medför för främsta nya medlemsstater. En annan studie indikerar att EU-15-ländernas inträde i EU har främjat handeln mellan länderna med 51 procent.¹²

Andra faktorer utöver medlemskapet som kan förklara en del av EU:s handelsmönster är den harmoniserade lagstiftningen och den gemensamma valutan. Aktörer inom EU har fått en större och mer konkurrenskraftig hemmamarknad. För en väl fungerande inre marknad, det vill säga en marknad utan handelshinder och med fri rörlighet, krävs lika villkor för den regionala konkurrensen. Detta skapas främst genom harmoniserad lagstiftning.

Kommerskollegium har påbörjat en studie där harmoniseringens effekter på handeln inom EU analyseras. Studien inriktas på hur handeln mellan EU:s medlemsstater påverkas av medlemsstaternas genomförande av inre marknadsdirektiv. Preliminära resultat indikerar att medlemsstaternas genomförande främjar handeln på den inre marknaden. Detta skulle innebära att korrekt genomförande av direktiv inom angivna tidsramar främjar handeln inom gemenskapen.

En faktor som i litteraturen uppvisat en positiv inverkan på handeln inom EU är den ekonomiska

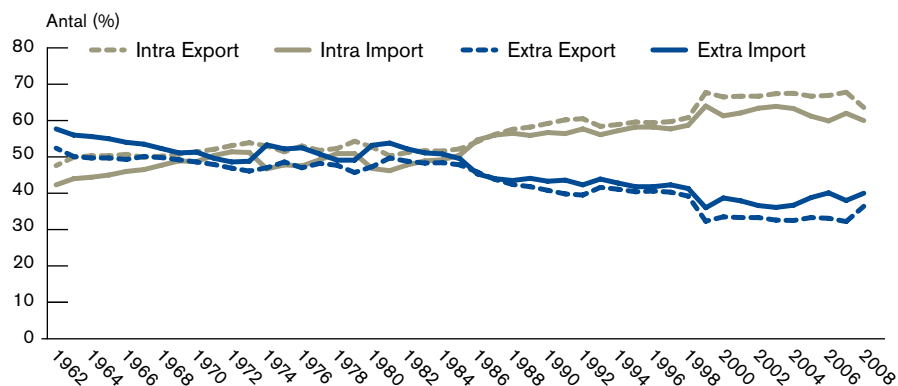
och monetära unionen (EMU). Företag som handlar med samma valuta erhåller handelsfördelar i form av reducerade transaktionskostnader på grund av uteblivna växlingskostnader. Exportörer och importörer behöver inte heller bekymra sig för förändringar i växelkurser. Utöver dessa faktorer underlättas även prisjämförelser, prissättning och bokföring vid handel inom valutaunionen. En gemensam valuta kan dessutom ge effekter i form av ökad specialisering i de olika produktionsprocesserna. De olika stegen i produktionen kan specialiseras i olika länder till lägre kostnader. Detta kan i sin tur öka handeln med så kallade halvfabrikat och insatsvaror.

Studier har funnit att euron har påverkat handeln inom och utanför euroområdet.¹³ Vid jämförelse med tio stora OECD-länder finner man att exporten inom euroområdet har ökat mer i jämförelse med exporten mellan OECD-länderna.¹⁴ Ett medlemskap i valutaunionen beräknas ha ökat exporten mellan euroländerna med 26 procent i jämförelse med OECD-länderna och 21 procent i jämförelse med övriga EU-länder som inte infört euron som valuta.

2.2 Sveriges handel

Den svenska handeln är EU-centrerad. År 2008 stod *varuexporten* till EU för 60 procent (109 miljarder dollar) av total svensk export medan varuimporten från EU stod för 70 procent (116 miljarder dollar) av

Figur 15 EU-27:s intra- och extra-regionala varuhandel, procent av total handel (1962–2008)

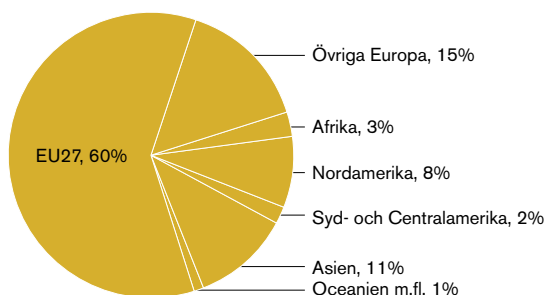
Källa: UN Comtrade

Sveriges totala import. Se Figur 16. Sverige handlar även med varor i förhållandevis stor utsträckning med övriga europeiska länder, Asien och Nordamerika. Däremot är handeln med Oceanien, Afrika och Sydamerika liten.

Som framgår av Figur 17 så är även Sveriges tjänsteexport till EU förhållandevis stor. År 2008 svarade exporten till EU för 48 procent av Sveriges totala tjänsteexport (18 miljarder dollar). Det svenska exportmönstret av tjänster skiljer sig något från EU:s aggregerade intra-regionala exportmönster då Sverige exporterar en relativt stor andel till europeiska länder som inte är EU-medlemmar, cirka 25 procent. Förklaringen till detta återfinns främst i Sveriges omfattande tjänsteexport till Norge.

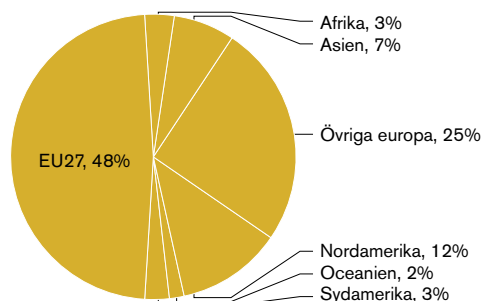
Åtta av Sveriges tio största handelspartners vad gäller varor är EU-medlemsstater. Norge och USA är de enda icke-medlemsstaterna. Sveriges största handelspartner är Tyskland som tar emot cirka tio procent av Sveriges varuexport (se Figur 18) och står för drygt 18 procent av Sveriges varuimport (se Figur 19). Norge var Sveriges andra största export- och tredje största importland år 2008 och ökar liksom Danmark sina svenska export- och importandelar. Sveriges exportandelar till USA har under senare år minskat och landet som i början av 2000-talet var Sveriges största exportland var år 2008 endast Sveriges femte största exportpartner. De svenska handelsmönstren visar således inga tecken på minskad handel med närliggande nationer.

Figur 16 Sveriges varuexport fördelat på världsdel i procent (2008)

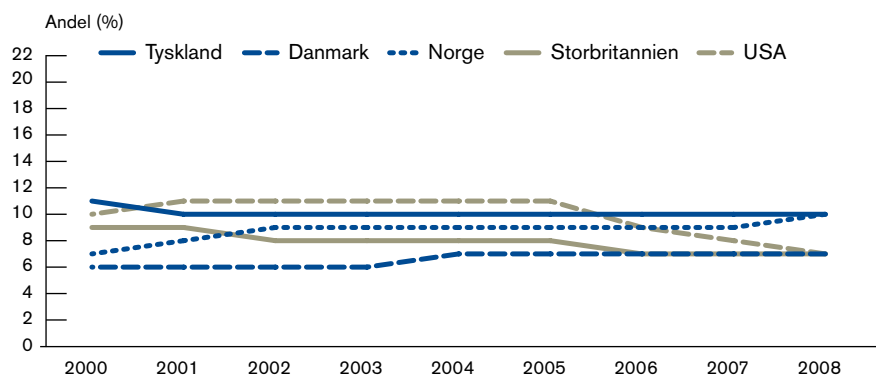
Källa: SCB

Figur 17 Sveriges tjänsteexport fördelat på världsdel i procent (2008)

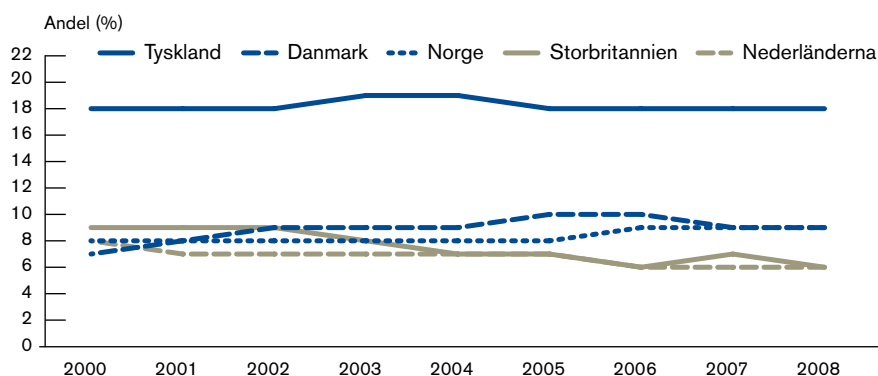
Källa: SCB

Figur 18 Andel varuexport från Sveriges fem största exportländer (2000-2008)

Källa: SCB

Figur 19 Andel varuimport till Sveriges fem största importländer, (2000–2008)

Källa: SCB

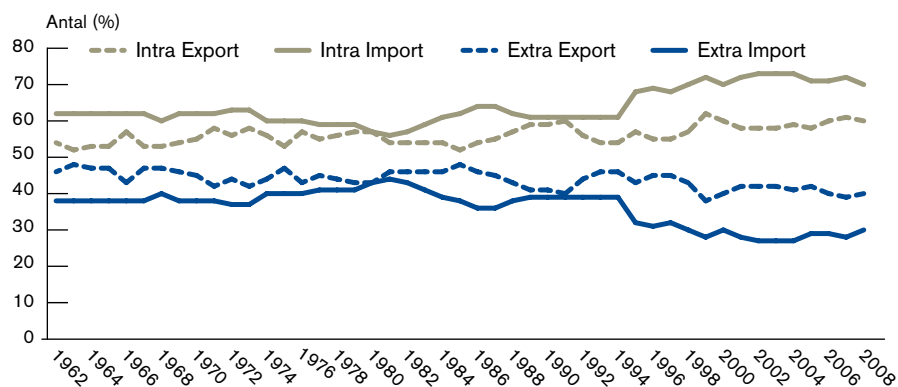
2.3 Sveriges handel med EU

Vi kan i Figur 20 se att Sveriges handel med EU skiljer sig något från EU-27:s generella mönster. Europa var redan på 1960-talet Sveriges största handelspartner och importen som kom från de länder som idag ingår i EU-27 motsvarade då drygt 60 procent av Sveriges totala import. Motsvarande exportandel var något lägre, cirka 55 procent. Även om handeln med nuvarande EU-länder alltid varit

förhållandevis stor har trenden varit positiv och framförallt importen uppvisar en tydlig ökning.

Det kan noteras att främst importens andel men även till viss del exportandelen tilltog i samband med Sveriges EU-medlemskap 1995. Detta förklaras enligt tidigare nämnda studier av att EU-inträdet enligt tidigare nämnda studier av att EU-inträdet främjar handeln med andra medlemsstater. Därmed skulle också delvis den ökning i handeln med EU som vi ser i det svenska handelsmönstret i mitten av 1990-talet kunna förklaras av EU-inträdet.

Figur 20 Sveriges intra- och extra-varuhandel, procent av total handel (1962–2008)

Källa: UN Comtrade

Sammanfattningsvis kan det konstateras att trots att globaliseringen har underlättat handeln med länder som ligger på geografiskt stora avstånd kan vi i Europa och Sverige inte skönja någon tendens till minskad handel med närliggande nationer. Europas intra-regionala handel uppgår till 74 procent av regionens totala handel. Förklaringen till Europas omfattande intra-regionala handel finns delvis i samarbetet i den europeiska unionen (EU). Sedan 1960-talet har den intra-regionala handeln mellan de länder som idag ingår i EU-27 gått från att utgöra

cirka 45 procent av den totala handeln till att idag utgöra cirka 65 procent. En liknande struktur återfinns i Sveriges handelsmönster. Åtta av Sveriges tio största handelspartners är EU-medlemsstater och handeln med EU utgör cirka 65 procent av Sveriges totala handel. Handelsliberaliseringar, den gemensamma valutan och den harmoniserade lagstiftningen i EU har i litteraturen uppvisat en positiv påverkan på handeln mellan EU:s medlemsstater och är därmed bidragande faktorer bakom EU:s intra-regionala handelsmönster.

3 BRIC-länderna – växande handelsnationer med stora inbördes skillnader

Som benämning för tillväxtekonomierna Brasilien, Ryssland, Indien och Kina används ibland den engelska förkortningen BRIC.¹⁵ De fyra länderna har gemensamt att de är stora ekonomier som under det senaste decenniet har upplevt en stark ekonomisk tillväxt. Även BRIC-ländernas handelspolitik har fått stor uppmärksamhet på senare år. Kina och Ryssland har hamnat högt på den handelspolitiska dagordningen i samband med deras förhandlingar om medlemskap i WTO. Brasilien och Indien har varit viktiga aktörer i WTO:s Dohaförhandlingar och agerat språkrör för utvecklingsländerna. Diskussioner om handelspolitiken och de affärsmöjligheter som finns i BRIC-länderna förs dock ofta utan en samlad bild av hur deras handel ser ut. Vad förenar ländernas handelsflöden och vad skiljer dem åt?

Detta kapitel ger en inblick i handelsutvecklingen i de dynamiska BRIC-länderna. Kapitlet visar på gemensamma nämnare, men pekar samtidigt på stora skillnader mellan länderna som handelsnationer. Först visas utvecklingen av ländernas världsmarknadsandelar på varu- och tjänstehandelsområdet under det senaste decenniet. Därefter diskuteras sammansättningen av respektive lands handel. Kapitlet rymmer också ett särskilt avsnitt om ländernas handel med Sverige, samt en kortare diskussion om den senaste tidens handelsutveckling.¹⁶

3.1 Utvecklingen av BRIC-ländernas handel under det senaste decenniet

Värdet av BRIC-ländernas handel har vuxit mycket snabbt under det senaste decenniet. Det finns dock stora skillnader mellan länderna vad gäller handelns totala storlek, dess sammansättning och tillväxttakt. Det är framför allt Kina som sticker ut med en stark handelsutveckling. Särskilt utvecklingen av landets varuhandel har varit spektakulär och gjort att landets världsmarknadsandelar skjutit i höjden. Kinas andel av världens totala varuexport har ökat från 3,3 procent 1998 till 8,7 procent 2007. Även varuimportens ökningstakt har varit mycket hög. År 2007 stod landet för 6,7 procent av världens totala import av varor, vilket kan jämföras med 2,5 procent 1998.

I likhet med Kina har Rysslands roll i världsekonomin förstärkts betydligt under det senaste decenniet. Från 1998 till 2007 har landet ökat sin andel av världens totala varuexport från 1,4 till 2,5 procent, hjälpt av prisökningar för viktiga exportvaror som olja och gas. Ryssland är den näst största varuhandelsnationen bland BRIC-länderna, men landet är alltså inte i närheten av Kinas världsmarknadsandelar.

Även Indien har tagit världsmarknadsandelar på såväl varu- som tjänstehandelsområdet under det senaste decenniet. I Indien är det emellertid främst utvecklingen på tjänstehandelsområdet som har varit anmärkningsvärd. År 2007 stod Indien för 2,7 procent av världens totala tjänsthandelsexport, vilket innebär en mer än trefaldig ökning av andelen på tio år. Indien är också det av BRIC-länderna där tjänsthandeln är mest betydelsefull i relation till storleken på den totala handeln (varor och tjänster). År 2007 stod tjänsthandeln för nästan en tredjedel av landets totala handel.¹⁷

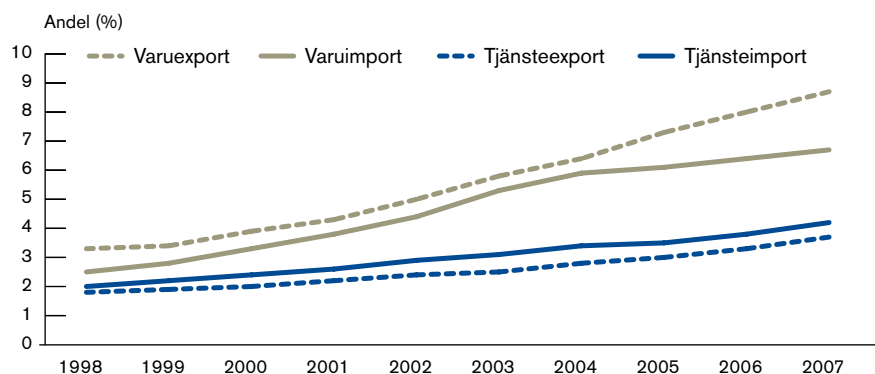
Brasiliens handelsutveckling har inte varit lika dramatisk under den senaste tioårsperioden. Landets andelar av världens totala varu- respektive tjänsteexport har visserligen ökat, men inte alls i samma takt som de andra BRIC-ländernas andelar.

På importsidan stod Brasilien till och med för lägre andelar av världens totala import av varor och tjänster år 2007, än vad som var fallet tio år tidigare.

Hur placerar sig då BRIC-länderna bland världens största exportörer och importörer på varuhandelsområdet? Tabell 3 visar att Kina år 2008 var världens näst största exportör och världens tredje största importör. Närmast efterföljande av BRIC-länderna kom Ryssland som var 9:e största exportland och 16:e största importland, medan Brasilien och Indien återfanns betydligt längre ned på listorna. Noterbart är att Sverige har en större årlig varuexport än Indien och en endast något mindre årlig varuexport än Brasilien.

Tabell 4 visar BRIC-ländernas placeringar bland världens största tjänsthandelsnationer 2008. Kina och Indien hör till världens tio största tjänsteexport-

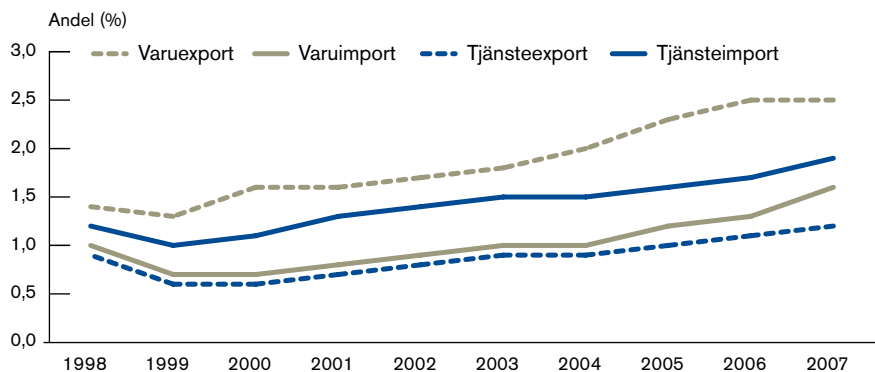
Figur 21 Kinas andel av världshandeln (1998–2007)

Källa: WTO Statistics Database, egen bearbetning.

Anm: Kinas varuexport som andel av världens totala varuexport, Kinas tjänsteimport som andel av världens totala tjänsteimport, och så vidare.

Figur 22 Rysslands andel av världshandeln (1998–2007)

Källa: WTO Statistics Database, egen bearbetning.

Anm: Rysslands varuexport som andel av världens totala varuexport, Rysslands tjänsteimport som andel av världens totala tjänsteimport, och så vidare.

törer, medan Brasilien och Ryssland är mindre framstående globalt och hamnar exempelvis bakom Sverige. På importsidan står Kina för den klart högsta världsmarknadsandelen bland BRIC-länderna. Noteras bör att värdena för Indien och Kina är uppskattningar – ländernas ranking bland världens största exportörer och importörer var dock densamma föregående år.

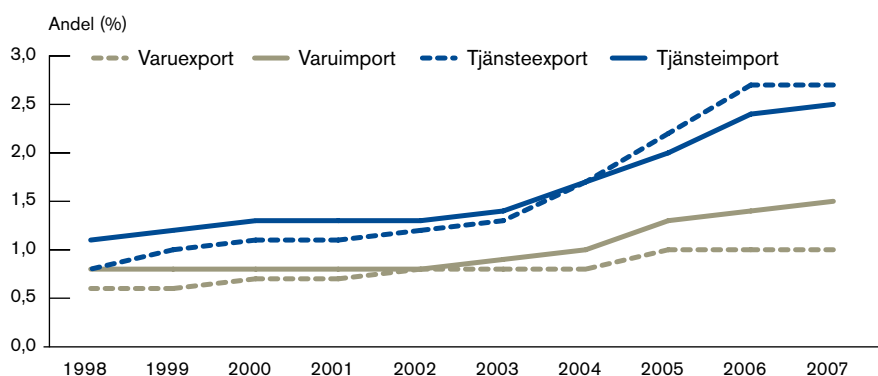
En intressant jämförelse av ländernas handelsberoende kan göras genom att sätta varje lands totala internationella handel (export och import av varor och tjänster) i relation till storleken av dess BNP. Kina har ett stort och växande handelsberoende. År 2007 var kvoten handel/BNP nästan 74 procent, vilket är en fördubbling jämfört med situationen tio år tidigare och en hög siffra för ett så stort land. Även i Brasilien har handelns betydelse

ökat snabbt, men här var kvoten handel/BNP 26 procent 2007, det vill säga ungefär en tredjedel av den i Kina. I Ryssland minskade kvoten något under perioden och uppgick 2007 till 52 procent, vilket fortfarande är högt jämfört med många andra länder. Kvoten handel/BNP i Indien var 2007 närmare 50 procent vilket var en markant ökning jämfört med tio år tidigare. Sverige, som är ett mycket handelsberoende land, har de senaste åren haft en kvot på drygt 94 procent.

3.2 Sammansättningen av BRIC-ländernas handel

Diskussionen ovan har visat att totalvärdena för BRIC-ländernas respektive handel skiljer sig mycket

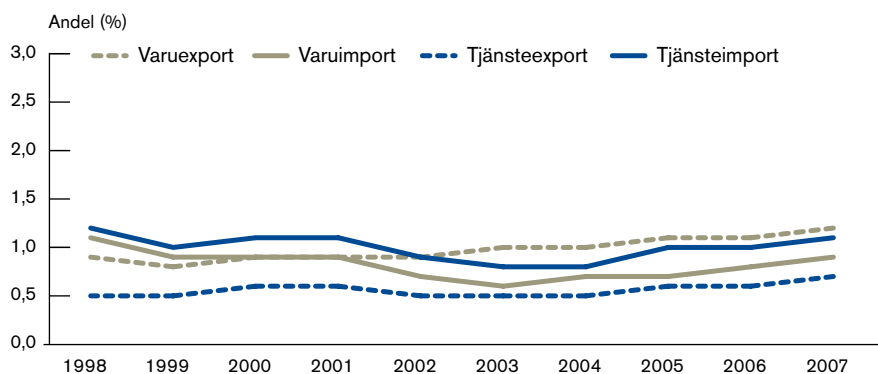
Figur 23 Indiens andel av världshandeln (1998–2007)

Källa: WTO Statistics Database, egen bearbetning

Anm: Indiens varuexport som andel av världens totala varuexport, Indiens tjänsteimport som andel av världens totala tjänsteimport, och så vidare.

Figur 24 Brasiliens andel av världshandeln (1998–2007)

Källa: WTO Statistics Database, egen bearbetning

Anm: Brasiliens varuexport som andel av världens totala varuexport, Brasiliens tjänsteimport som andel av världens totala tjänsteimport, och så vidare.

åt. Det är dock inte bara i storleken på handeln som länderna uppvisar betydande olikheter, utan detta gäller även sammansättningen av handeln. Figur 25 visar sammansättningen av BRIC-ländernas varuhandel.

Vid en jämförelse av vilken typ av varor som exporteras framkommer intressanta skillnader mellan länderna. Kinas export domineras fullständigt av *tillverkade varor*. I denna kategori ingår bland annat verkstadsprodukter (exempelvis tyngre maskiner, kontorsapparater, hemelektronik och telekommunikationsutrustning) och kläder. I Rysslands export finns däremot en nästan lika stor övervikt för *bränslen och mineraliska produkter*. Brasilien har visserligen en stor produktion av vissa verkstadsprodukter som exempelvis fordon, men relativt de

andra BRIC-länderna utmärker sig landet framför allt genom att *jordbruksvaror* står för en betydligt högre procentuell andel av exporten.

Figur 26 visar sammansättningen av BRIC-ländernas *tjänstehandel*, uppdelad i tre kategorier. Det mesta av handeln faller inom den kategori som kallas *övriga kommersiella tjänster*. Här ingår bland annat olika typer av affärstjänster¹⁹, IT-tjänster, banktjänster, försäkringstjänster, forskning och utveckling, byggtjänster och immaterialrättigheter. De andra kategorierna transporter och turism²⁰ står för enskilt lägre andelar. Även på tjänstehandelsområdet finns betydande skillnader mellan BRIC-länderna och det är främst Indien som utmärker sig. Exportandelen för kategorin *övriga kommersiella tjänster* är betydligt högre i Indien

Tabell 3 Varuhandel – världens största exportörer och importörer (2008)

Export				Import			
Placering	Land	Värde (mrd USD)	Andel (%)	Placering	Land	Värde (mrd USD)	Andel (%)
1	Tyskland	1465	9.1	1	USA	2166	13.2
2	Kina	1428	8.9	2	Tyskland	1206	7.3
3	USA	1301	8.1	3	Kina	1133	6.9
-----				-----			
9	Ryssland	472	2.9	16	Ryssland	292	1.8
22	Brasilien	198	1.2	17	Indien	292	1.8
24	Sverige	184	1.1	24	Brasilien	183	1.1
26	Indien	179	1.1	26	Sverige	167	1.0

Källa: WTO Sekretariat, World Trade Report (2009), egen bearbetning.

Tabell 4 Tjänstehandel – världens största exportörer och importörer (2008)

Export				Import			
Placering	Land	Värde (mrd USD)	Andel (%)	Placering	Land	Värde (mrd USD)	Andel (%)
1	USA	522	14.0	1	USA	364	10.5
2	Storbr.	283	7.6	2	Tyskland	285	8.2
3	Tyskland	235	6.3	3	Storbr.	199	5.7
-----				-----			
7	Kina*	137	3.7	5	Kina*	152	4.4
9	Indien*	106	2.8	12	Indien*	91	2.6
18	Sverige	71	1.9	16	Ryssland	75	2.2
22	Ryssland	50	1.3	18	Sverige	54	1.6
**	Brasilien	29	0.8	21	Brasilien	44	1.3

Källa: WTO Sekretariat, World Trade Report (2009), egen bearbetning.¹⁸

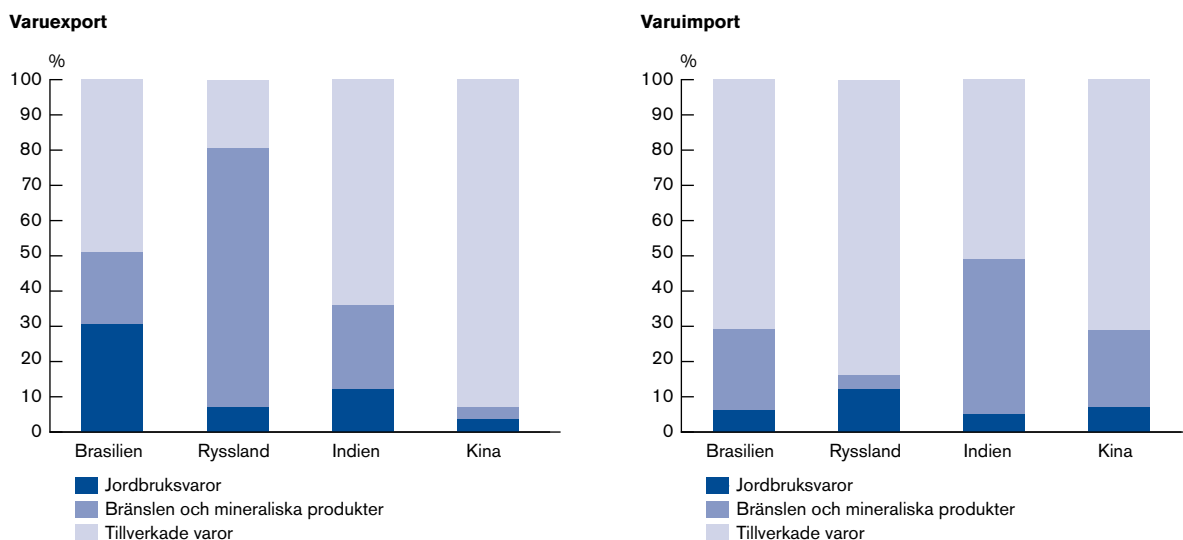
Anm.: *Uppskattat värde baserat på data från de tre första kvartalen (Indien) respektive två första kvartalen (Kina). Ländernas ranking är densamma som föregående år. **Information om ranking 2008 finns ej för Brasilien (landet återfinns dock inte bland de 30 största handelsnationerna). År 2007 låg Brasilien på 31 plats.

jämfört med de andra länderna.²¹ Landet har framför allt etablerat sig som en viktig leverantör av affärstjänster, bland annat inom informationsteknologi. Många utländska företag köper tjänster, till exempel bemanning av call centers, från Indien där det finns välutbildad engelsktalande arbetskraft och konkurrenskraftig lönenivå.

3.3 BRIC-ländernas handel med Sverige

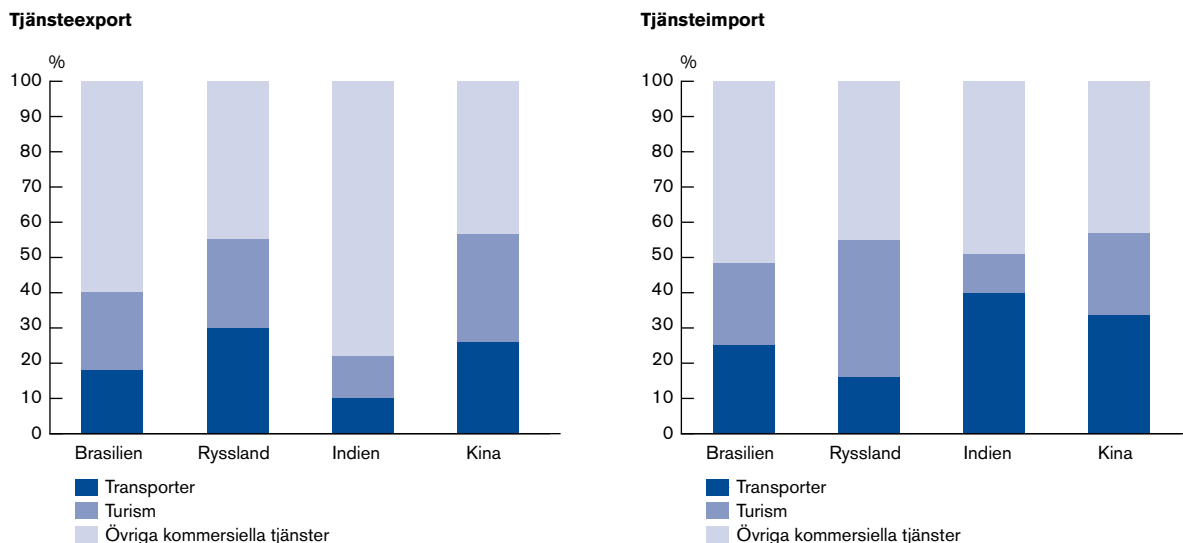
Som framgått ovan har BRIC-länderna varit på stark framfart i världshandeln det senaste decenniet. Mot bakgrund av detta är det intressant att studera hur deras handel med Sverige utvecklats

Figur 25 Sammansättningen av BRIC-ländernas varuhandel (2007)

Källa: WTO Statistics Database, egen bearbetning.

Figur 26 Sammansättningen av BRIC-ländernas tjänstehandel (2007)

Källa: WTO Statistics Database, egen bearbetning.

under samma period. Figur 27 visar BRIC-ländernas andel av Sveriges totala varuhandel under perioden mellan 1998 och 2007. Under den undersökta tioårsperioden har den sammanlagda andelen av Sveriges export som går till BRIC-länderna ökat från 4,1 till 5,6 procent. Under samma period har den sammanlagda andelen av Sveriges import som kommer från länderna ökat från 3,5 till 8,2 procent.²²

Med tanke på Kinas växande roll i världshandeln är det något anmärkningsvärt att landet inte ökat i betydelse som varuexportmarknad för Sverige relativt andra marknader. Kina har tagit emot omkring två procent av Sveriges totala varuexport de senaste åren, vilket är ungefär likvärdigt med andelen tio år tidigare. Samtidigt kan det konstateras att Kina i stor utsträckning hämtar sin import från andra asiatiska länder och att svenska företags export i större utsträckning sker via dotterbolag utomlands, till exempel i Kinas grannländer, vilket inte fångas i utrikeshandelsstatistiken.²³ Bland BRIC-länderna var det istället Ryssland som, med liten marginal, var den största mottagaren av svensk export år 2007. Den svenska exporten till Ryssland har ökat stadigt under 2000-talet, bland annat till följd av ökad fordonsexport. Även exporten till Indien har ökat, men landet stod år 2007 fortfarande för mindre än 1 procent av Sveriges totala

export. Av BRIC-länderna är det endast Brasilien vars andel som mottagare av svensk export minskat 2007 jämfört med situationen tio år tidigare.

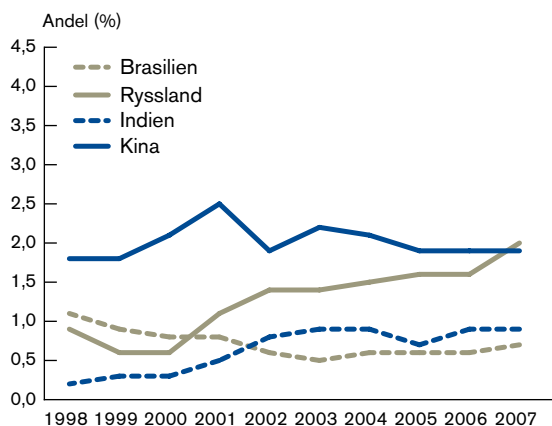
Om man istället ser till *Sveriges varuimport* så har Kinas andel ökat kraftigt. Utvecklingen följer den globala trenden, där Kina tagit allt större marknadsandelar. Även importen från Ryssland har ökat snabbt. Den stigande trenden är tydlig under tioårsperioden, även om Rysslands andel minskade något år 2007. Uppgången för Ryssland under 2000-talet beror främst på att värdet av oljeimporten från landet har ökat. Brasilien och Indien står för en låg andel av den totala svenska importen.

Vad kan då sägas om *sammansättningen* av Sveriges varuhandel med BRIC-länderna? Den svenska varuexporten till Kina dominerades i slutet av 1990-talet av telekomprodukter, som då stod för över hälften av den totala svenska exporten till landet. Även om telekomsektorn fortfarande är viktig så har exporten till Kina blivit mer diversifierad sedan dess. Vid sidan av verkstadsprodukter har exporten av bland annat järn och stål samt kemiska produkter ökat de senaste åren. I varuimporten utgör telekom- och elektronikprodukter viktiga poster, men även kläder, möbler och skor importeras i betydande omfattning.

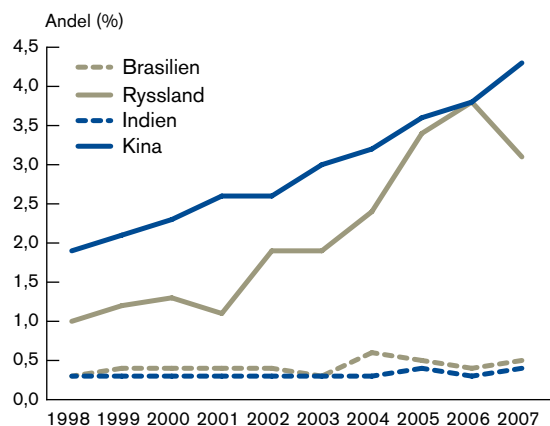
Värdet av Sveriges varuexport till Ryssland har ökat kraftigt de senaste åren. Detta gäller inte minst

Figur 27 BRIC-ländernas andel av Sveriges totala varuhandel (1998–2007)

BRIC-ländernas andel av Sveriges varuexport

BRIC-ländernas andel av Sveriges varuimport

Källa: SCB

Anm: Import enligt ursprungsland

fordonssektorn, men Sverige exporterar även telekomprodukter, kemiprodukter, papper och papp samt tyngre maskiner i betydande omfattning. Den svenska varuimporten från Ryssland domineras kraftigt av råvaror och bränslen, som stått för 80-85 procent av den totala importen från landet de senaste åren. Importen inom denna kategori handlar främst om råolja. Importvolymerna har inte ökat så mycket, men prishöjningar har gjort att importvärdet stigit kraftigt.

Telekomutrustning har stått för omkring en tredjedel av den totala svenska varuexporten till Indien år 2006 och 2007. Bland andra viktiga exportprodukter kan nämnas järn och stål. I den svenska varuimporten från Indien har kläder utgjort ungefär en femtedel av det totala importvärdet de senaste åren. Även import av sänglinne, gardiner och mattor sker till betydande värden. Verkstadsprodukter står för en lägre andel i Sveriges import från Indien än vad som är fallet i importen från till exempel Kina och Brasilien.

Den svenska varuexporten till Brasilien har bland annat bestått av verkstadsprodukter som fordonsdelar och telekom. Kemiska produkter samt järn och stål är exempel på varor vars betydelse också ökat. Livsmedelsprodukter har stått för omkring en tredjedel av Sveriges totala import från Brasilien de senaste åren. Bland livsmedelsprodukter är kaffe

den viktigaste importvaran, följd av kött. Kemiska produkter och kraftalstrande maskiner hör till andra viktiga importvaror.

Även på tjänstehandelsområdet har BRIC-ländernas andel av Sveriges handel ökat. Under perioden 1999 - 2006 nästan fördubblades den sammanlagda andelen av Sveriges export av tjänster till BRIC-länderna från 2,3 procent till 4,3 procent.²⁴ Som visas av Figur 28 följer ländermönstret det på varuhandelsområdet, där Kina och Ryssland står för de största andelarna följt av Indien och Brasilien på betydligt lägre nivåer.

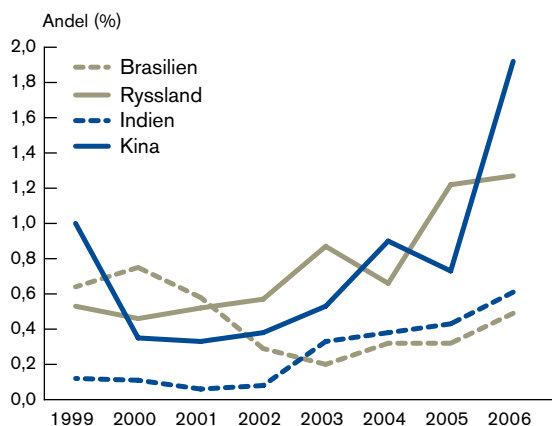
BRIC-ländernas andel av Sveriges import av tjänster minskade markant i början av den undersökta perioden för att sedan stiga fram till 2006. Totalt sett ökade andelen av Sveriges tjänsteimport från länderna något, från 2,3 procent till 2,6 procent. Ryssland stod för de största andelarna följt av Indien, Kina och sist Brasilien.

3.4 Handelsutvecklingen sedan 2007

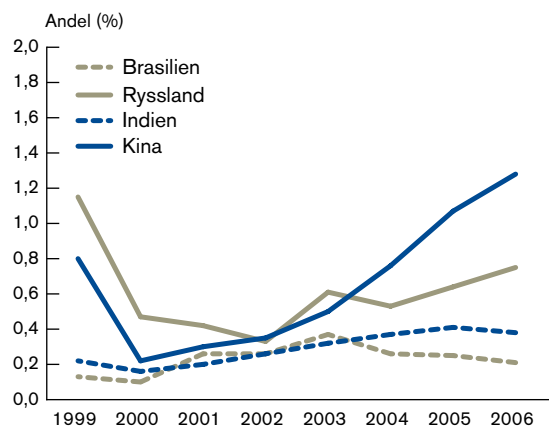
BRIC-länderna har gemensamt att de upplevt en stark ekonomisk tillväxt med en handel som vuxit snabbare än världsgenomsnittet under perioden 1998 och 2007. Samtidigt finns stora skillnader

Figur 28 BRIC-ländernas andel av Sveriges totala tjänstehandel (1999-2006)

BRIC-ländernas andel av Sveriges tjänsteexport

BRIC-ländernas andel av Sveriges tjänsteimport

Källa: OECD Statistics, egen bearbetning.

mellan länderna i såväl handelns storlek och tillväxttakt som dess sammansättning. Bland länderna är Kina den globalt sett klart viktigaste varuhandelsnationen, följt av Ryssland, Indien och Brasilien. På tjänstehandelsområdet hör Kina och Indien till världens tio främsta handelsnationer, medan Ryssland och Brasilien är mindre framstående globalt.

Skillnaden mellan länderna är tydlig även när man ser på utvecklingen efter 2007, vilket belyses nedan. Vid en snabb framåtblick kan konstateras att den ekonomiska krisen kommer att vara av fortsatt betydelse för utvecklingen på kort sikt. På lite längre sikt finns andra strukturella faktorer som kommer att få större betydelse för hur BRIC-ländernas handel utvecklas. Bland dessa faktorer kan nämnas tillgång och kvalitet på infrastruktur och maskiner, arbetskraftens storlek och kompetens samt utvecklingen av politiska institutioner och rättsväsende. Ytterligare en viktig aspekt rör hållbarheten i den ekonomiska tillväxten och handeln, där miljö- och klimatfrågor måste hanteras.

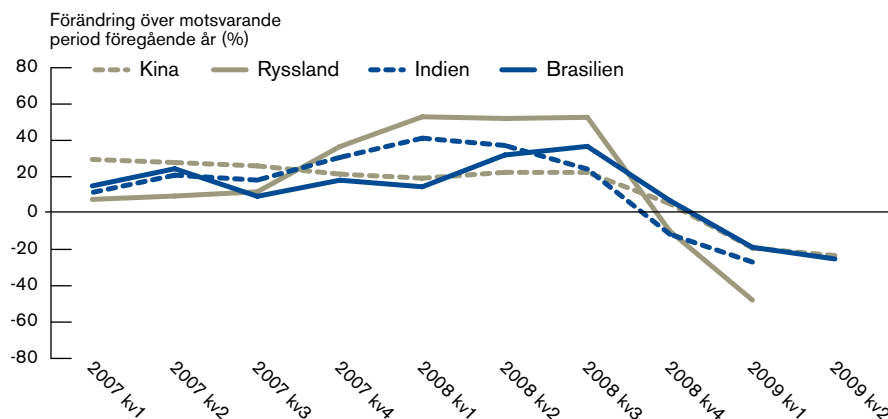
Sedan 2007 har det skett stora förändringar i storleken på BRIC-ländernas handel. Figur 29 visar den procentuella förändringen från år till år i ländernas varuexport. I samtliga BRIC-länder ökade varuexporten fram till tredje kvartalet 2008.

Därefter avtog tillväxttakten, för att sedan övergå i en negativ utveckling i slutet av 2008 och början av 2009.

I *Kina* ökade exporten, om än i avtagande takt, fram till första kvartalet 2009 då den föll med 19 procent jämfört med motsvarande period föregående år. Nedgången i exporten var den första sedan de ekonomiska reformerna 1978. Kinas stora handelsberoende betyder att den minskade efterfrågan på världsmarknaden och efterföljande nedgång i exporten drabbat landets ekonomi hårt.

Nedgången i *Rysslands* varuexport är än mer påfallande än den i *Kina*. Under det sista kvartalet 2008 föll exporten med 10 procent och under det första kvartalet 2009 med hela 48 procent. Rysslands export domineras kraftigt av olja och gas, vilket gör den mycket sårbar när råvarupriserna sjunker och efterfrågan minskar till följd av den ekonomiska krisen. Även *Brasilien* har drabbats av de sjunkande råvarupriserna inte minst på jordbruksområdet, men i mindre utsträckning än Ryssland då exporten är mer diversifierad. Brasiliens export sjönk det första kvartalet 2009 med 19 procent och det andra kvartalet med 25 procent. *Indiens* export föll med 12 procent under det sista kvartalet 2008 och med 27 procent det första kvartalet 2009.

Figur 29 BRIC-ländernas varuexport (2007 kv1 – 2009 kv2)

Källa: OECD Statistics, egen bearbetning.

Anm: Data för Ryssland och Indien sträcker sig till och med första kvartalet 2009, för Kina och Brasilien till och med andra kvartalet 2009.

4 Afrikas handel – ett utvecklingsperspektiv

Under de senaste åren har flertalet afrikanska länder sett en positiv ekonomisk utveckling. Den genomsnittliga BNP-tillväxten mellan 2004 och 2008 uppgick till sex procent, vilket i kombination med historiskt sett låg inflation och stabila växelkurser medförde att många sett på utvecklingen i Afrika med nyvunnet hopp. En starkt bidragande orsak till den höga tillväxten är den ökade internationella handeln, som idag svarar för 60 procent av Afrikas BNP. I detta kapitel diskuteras handelsutvecklingen i Afrika: vilka som gynnas mest, huruvida den ökade handeln leder till långsiktig ekonomisk utveckling samt vilka faktorer som kan bli avgörande för Afrikas ekonomier i framtiden.

4.1 En stark bränsle driven handelsutveckling

Under perioden mellan 1997 och 2006 kännetecknades Afrikas handel av en stark tillväxt, vilket illustreras i Figur 30 och Figur 31. De afrikanska ländernas export till resten av världen steg från 82 till 232 miljarder dollar, samtidigt som importen steg från 102 till 216 miljarder. Den totala intra-afrikanska handeln ökade i samma utsträckning; från 25 till 65 miljarder dollar.

Den starka tillväxten av afrikansk export kan tillskrivas dels de snabbt stigande råvarupriserna fram till mitten av 2008, dels de afrikanska ländernas

ökade produktion. I detta sammanhang är det viktigt att poängtera att utvecklingen har skett från en initialt mycket låg nivå jämfört med handelsvolymerna för länder i andra delar av världen och att handelsvolymerna är mycket ojämnt fördelade mellan de afrikanska länderna. I Figur 32 och Figur 33 framgår det att Afrikas fem största exportländer 2006 stod för 73 procent av Afrikas totala export, samt att 69 procent av importen skedde till sex länder i Afrika.

Vid närmare granskning framkommer det också att den starka handelstillväxten med resten av världen är begränsad till ett antal länder och produkter. Generellt kan det sägas att länder som exporterar råvaror för vilka världsmarknadspiset hade gått upp kraftigt i mitten av 2008, upplevde starkt ökade exportintäkter. I synnerhet var detta fenomen märkbart för länder som exporterar olja, gas och vissa metaller. För länder som exporterar tillverkningsvaror, i synnerhet textilvaror, var utvecklingen under denna period mindre positiv.

Afrikas export till resten av världen, som presenteras i Figur 34 och Figur 35, har utvecklats mot en mer bränsledominerad export, samtidigt som andra råvaror och jordbruksprodukter år 2006 utgjorde en mindre andel av Afrikas totala export jämfört med 1997. Även om tillverkningsvaror ökade som andel av den totala exporten, låg denna ökning på endast tre procent, vilket kan jämföras med elva procent för bränslen.

Om man ser till den afrikanska importen från

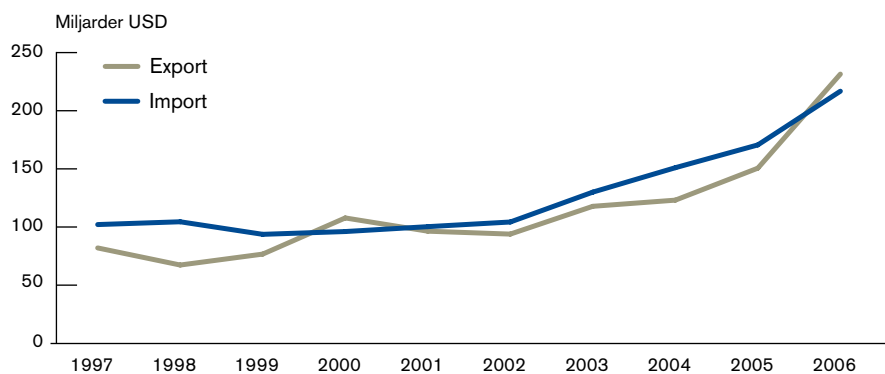
resten av världen framgår det att Afrika fortfarande i hög grad exporterar råvaror och importerar varor av högre förädlingsgrad. Skillnaden mellan de afrikanska ländernas import och export ligger dock inte endast i förädlingsgraden, i regel är de afrikanska ländernas import från resten av världen också mycket mer diversifierad än exporten. Figur 36 visar de länder i Afrika vars tre största exportvaror utgör minst 75 procent av ländernas totala export.

Trots att många afrikanska länder har satt diversifiering av ekonomin som ett högt prioriterat mål har ingen större förändring skett under den senaste 30-årsperioden. Den genomsnittliga afrikanska ekonomin karaktäriseras fortfarande av en mycket koncentrerad produktion och export.

Det starka beroendet av export av naturresurser i flera afrikanska länders ekonomier är förknippat med ett antal risker. Trots att stora tillgångar av

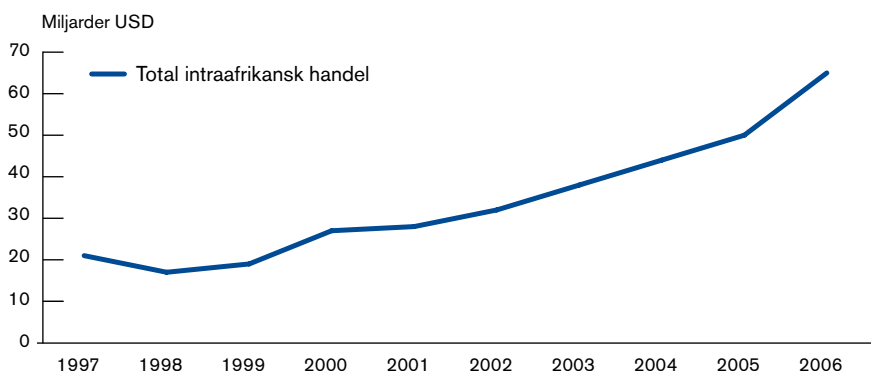
naturresurser borde generera välstånd finns det många bevis för motsatsen. Vissa länder med stora naturresurser lider av "naturresursförbannelsen". En av mekanismerna bakom denna förbannelse är den holländska sjukan. "The Dutch Disease" syftar på Nederländernas makroekonomiska problem som uppstod i och med att landet fann naturgas i Nordsjön i slutet av 1950-talet och i början av 1960-talet. En starkt energidominerad export ledde till att den reala växelkursen för gulden gradvis steg i takt med att världsmarknadspriserna på naturgas steg. Detta drabbade exporten av icke-energirelaterade varor, vars konkurrenskraft sjönk kraftigt. På liknande sätt har flera afrikanska länder vars export domineras av ett fåtal naturresurser drabbats av en apprecierad valuta, vilket negativt påverkat andra exportsektorer, samt av hög inflation till följd av en starkt ökad inhemsk konsumtion.

Figur 30 Afrikas handel med resten av världen (1997–2006)

Källa: UN Comtrade, egen bearbetning.

Figur 31 Afrikas intra-regionala handelsutveckling (1997–2006)

Källa: UN Comtrade, egen bearbetning.

Detta fenomen är extra tydligt i väst- och centralafrikanska länder, där en oljedominerad export lett till en koncentration snarare än en diversifiering av exporten. Tunisien, däremot, är ett exempel på ett land som undvikit den holländska sjukan, då den petroleumbaserade exporten fortsatt samtidigt som nya sektorer vuxit fram.

För att minska en energi- eller mineralsektors dominerande ställning, kan man sänka utvinningstakten eller placera intäkterna från råvaruexporten i en stabiliseringsfond för att förhindra att dessa översätts direkt till ökad aggregerad efterfrågan och högre inflation. Man kan också försöka undvika dessa problem genom att främja en utveckling av ekonomin mot en mer diversifierad export.

4.2 Diversifiering och industrialisering som verktyg för utveckling i Afrika

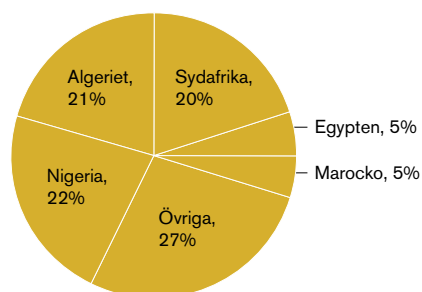
Vilken betydelse har då industrialisering och diversifiering för de afrikanska ländernas ekonomiska utveckling? Denna fråga får relevans i och

med att ett stort antal afrikanska länder har dessa två mål inskrivna i sina strategier för fattigdomsbekämpning. Nedan följer en kort redogörelse för hur dessa två mekanismer påverkar ekonomier:

Diversifiering: Att vara beroende av ett fåtal exportprodukter leder till ökad sårbarhet i en ekonomi, då snabbt sjunkande priser på en eller ett par produkter kan få stora negativa effekter på ett lands exportintäkter, vilket leder till att statskassan krymper och tvingar fram nedskärningar i offentliga utgifter. I nästa led tenderar stora variationer i ett lands statskassa till att kortsiktiga offentliga projekt premieras före mer långsiktiga, strategiskt motiverade projekt. En stor instabilitet i ett lands ekonomi har också en avskräckande effekt på både inhemska och utländska investeringar.

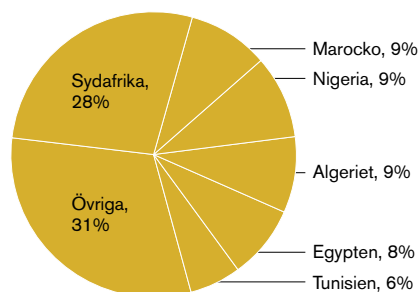
Industrialisering: En utveckling mot en mer industri-baserad export i ett land har både en direkt, intäkts-höjande effekt, och en mer långsiktig, fattigdomsbekämpande effekt. Den direkta vinsten med att ett land industrialiseras består i att en större del av förädlingsvärdet i sammansatta produkter skapas i landet istället för någon annanstans. Den indirekta, välfärdsskapande effekten består i att en högre

Figur 32 Afrikas största exportländer, procent av Afrikas totala export (2006)

Källa: UN Comtrade database, egen bearbetning.

Figur 33 Afrikas största importländer, procent av Afrikas totala import (2006)

Källa: UN Comtrade database, egen bearbetning.

förädlingsgrad i exporten brukar gå hand i hand med ökat humankapital i form av utbildning och kompetens, samt ökad arbetskraftsproduktivitet. I takt med att arbetskraftsproduktiviteten ökar, stiger realinkomsterna.

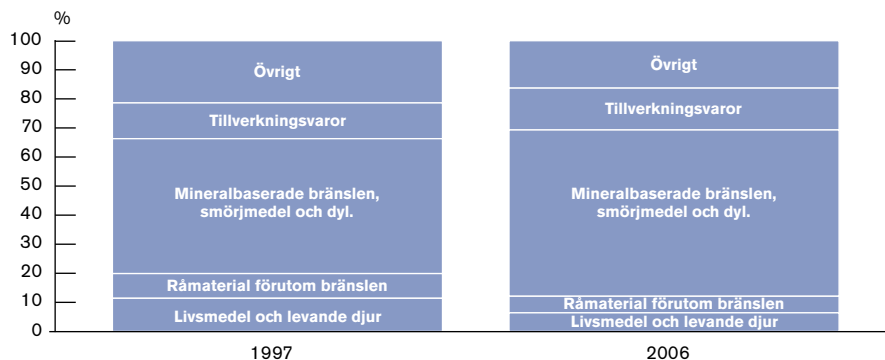
Av Figur 37 framgår det att Afrika har en mycket mer koncentrerad produktion än både Latinamerika och de nyligen industrialiserade asiatiska länderna. Skillnaden mellan de tre regionernas koncentration kan delvis härledas till hur länderna i de olika regionerna reagerade på de ekonomiska kriser som drabbade stora delar av världen till följd av bland annat oljekriserna 1973 och 1979. De asiatiska länderna reagerade dynamiskt genom att främja investeringar och diversifiering, samt genom att föra en aktiv politik för att introducera de asiatiska länderna i internationella värdekedjor. Reaktionen

bland de afrikanska länderna var snarare att koncentrera exporten till ett fåtal naturresurser. Denna utveckling förstärktes ytterligare av stigande råvarupriser. Dessutom lyckades inte de afrikanska länderna med att dämpa effekterna från kriserna genom makroekonomisk stabiliseringspolitik, vilket flera av de asiatiska länderna gjorde.

”Även på de platser där framsteg gjorts, kommer en stark och varaktig insats för att expandera och diversifiera den afrikanska ekonomiska basen genom industriell utveckling, handel och integration av marknader vara avgörande för att säkra en fortsättning av dessa resultat.”

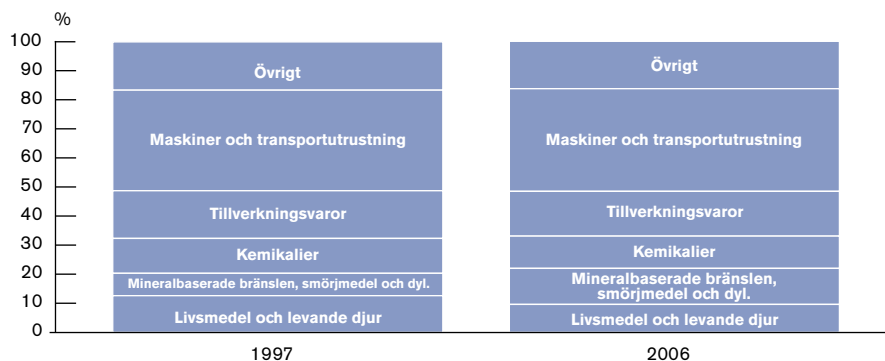
Kofi Annan vid Africa Industrialization Day, november 2006

Figur 34 Afrikansk export till resten av världen fördelat på produktgrupper, procent (1997 och 2006)

Källa: UN Comtrade, egen bearbetning.

Figur 35 Afrikansk import från resten av världen fördelat på produktgrupper, procent (1997 och 2006)

Källa: UN Comtrade, egen bearbetning.

medför att vändpunkten då afrikanska ekonomier övergår från diversifiering till specialisering sker innan någon djupgående diversifiering uppnåtts. De stora skillnaderna i utveckling mellan Afrika och Sydostasien kan delvis förklaras av det faktum att investeringsnivån i Sydostasien är dubbelt så hög som i Afrika.

Denna vändpunkt sker också för tidigt i utvecklingen av *BNP per capita*, vilket riskerar att låsa in ekonomier i en låginkomstjämvikt. Singapores ekonomi började specialiseras vid 2 500 dollar per capita, Cypern 5 800 och Irland upplevde denna omläggning av ekonomin vid 7 000 dollar per capita. Detta att jämföra med den beräknade vändpunkten för afrikanska länder vid 1 667 dollar per capita.²⁶

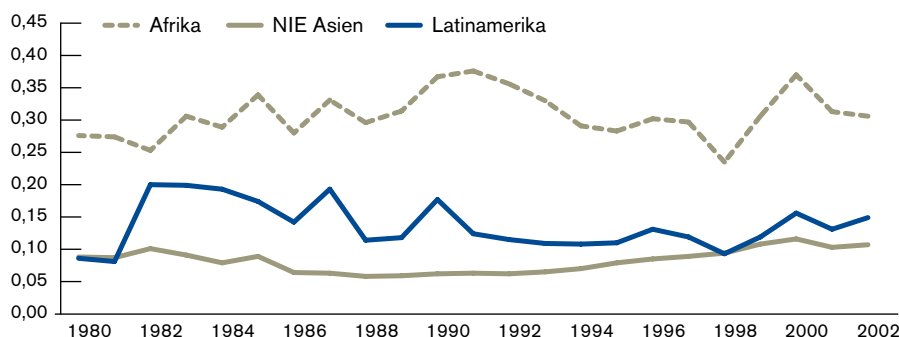
När det gäller *handelsliberaliserande åtgärder* såsom tullsänkningar och borttagandet av icke-tariffära handelshinder, är det inte självklart vilken effekt sådana åtgärder har på diversifieringen av produktionen. Om man ser till export och import var för sig, leder en liberalisering av handeln generellt till specialisering av exporten, då länder söker komparativa fördelar i konkurrensen med andra länder. Importkonkurrensen kan däremot ha en mer positiv inverkan på diversifieringen. I Afrikas fall dominerar exportens specialiseringsfrämjande effekter de diversifieringsfrämjande effekterna från importkonkurrensen. Detta innebär att en liberalisering av handeln tenderar att leda till mindre

diversifierad produktion, i synnerhet om den genomförs på kort tid.

De två viktigaste makroekonomiska faktorerna för diversifieringen av ett lands ekonomi är *inflation och real växelkurs*. När det gäller inflation, finns det en naturlig, negativ koppling till diversifiering av ett lands ekonomi, då en sådan kräver att nya industrier eller sektorer växer fram som inte bara tillgodoser den inhemska efterfrågan, utan också är konkurrenskraftiga på den internationella marknaden. Då inflation gör det dyrare att köpa insats- och kapitalvaror till den nya produktionen, försvåras en sådan nyetablering. När det gäller den reala växelkursen, är den uppenbara kopplingen mellan en lågt värderad valuta och diversifieringen av en ekonomi positiv, då en värdeminskning av ett lands valuta, allt annat lika, leder till höjd konkurrenskraft för landets exportföretag. Denna effekt kan dock motverkas av att många afrikanska länder har en allt för smal exportpotential, samt att orsaken till värdeminskningen ibland beror på makroekonomisk instabilitet, vilket i sig missgynnar diversifiering.

Mauritius är ett av de få afrikanska länder som genom en aktiv reformpolitik lyckats diversifiera sin ekonomi. En kombination av stora satsningar inom IT-, turism- och textilindustrierna och en mer investerings- och företagsvänlig lagstiftning ledde till att sockerrör endast utgjorde tre procent av landets totala BNP år 2008; att jämföra med 98 procent tio år tidigare.²⁷

Figur 37 Koncentrationsgrad (1980 - 2002)

Källa: UNECA (2006)

Anm. Normaliserat Hirschmanindex över koncentrationsgraden i ekonomierna i Afrika, Latinamerika och den nyligen industrialiserade asiatiska ekonomierna. Koncentrationen i en ekonomi kan beräknas genom att summera dess olika sektors andel av den totala produktionen i kvadrat. Värdet man får blir således högre ju färre sektorer en ekonomi består av och ju mer ojämn fördelningen är mellan dessa. I figuren har dessa värden normaliserats så att maxvärdet blir 1.

4.3 Den ekonomiska krisens följder för Afrikas ekonomiska utveckling

Trots att finanskrisen som uppstod i mitten av 2008 inte fått så stora direkta följder på de afrikanska ekonomierna, har de drabbats desto hårdare i takt med att krisen spritt sig till den reala ekonomin. En följd av den globala ekonomiska krisen har varit kraftigt minskad konsumtion, vilket i sin tur har lett till snabbt fallande priser på råvaror. Från att ha nått över 140-dollarsstrecket i juli 2008, hade världsmarknadspriset på råolja i slutet av januari 2009 sjunkit under 50 dollar per fat. På liknande sätt sjönk priserna på koppar, aluminium, bly, zink, nickel och tenn kraftigt under andra halvan av 2008. Även om priserna på flera av dessa råvaror börjat stiga igen när denna rapport skrivs, låg de flesta råvarupriserna långt under de prisnivåer som rådde i mitten av 2008.

Krisen har dessutom drabbat de afrikanska ekonomierna på flera andra sätt. Oviljan att ta risker har ökat markant bland många investerare från framförallt västvärlden. Detta medför att de kapitalflöden som före krisen gett bränsle till den afrikanska tillväxten minskar. Bland investerare från länder som Kina märks däremot inte detta fenomen i lika stor utsträckning. Snarare ser många kinesiska företag krisen som ett tillfälle att utöka sin verksamhet i Afrika. En av slutsatserna i en studie gjord av Kommerskollegium är att krisen på detta sätt kan

innebära att Kina tar marknadsandelar och får större inflytande i Afrika, på bekostnad av traditionella aktörer som EU och USA.²⁸

Krisens effekter på USA, Europa och Mellanöstern kan också drabba Afrika indirekt genom att pengaförsändelser från afrikanska arbetstagare i dessa länder, så kallade remitteringar, minskar i takt med ökad arbetslöshet.

Sammantaget beräknas krisen att kraftigt sänka BNP-tillväxten i Afrika år 2009. Världsbanken och IMF uppskattar att den genomsnittliga BNP-tillväxten, som under den senaste femårsperioden legat på 6 procent, kommer att sjunka till 3 respektive 1,5 procent.

De lägre råvarupriserna har i vissa afrikanska länder skapat en vilja att minska beroendet av ett fåtal naturresurser, och diversifiering av de afrikanska ekonomierna ses både som ett sätt att dämpa den ekonomiska krisens effekter och som ett sätt att främja långsiktig ekonomisk utveckling. I Angola och Zambia har regeringarna meddelat att man aktivt kommer att försöka minska beroendet av olje- respektive kopparexporten genom att främja utvecklingen av jordbrukssektorn. Och i Botswana, vars export domineras starkt av diamanter, har en halvering av priset på oslipade diamanter lett till att frågan om diversifiering återigen aktualiserats. Samtidigt som krisen slagit hårt mot de afrikanska ekonomierna, kan den därmed leda till mera balanserade och robusta afrikanska ekonomier, vilket kan främja långsiktig ekonomisk och social utveckling.

Referenser

- Baldwin, R. och R. Rieder (2007), *A test of endogenous trade block formation theory on EU data*, CEPR Discussion Papers No. 6389.
- Flam, H. och H. Nordström (2006a), *Euron och utrikeshandeln: Hur mycket handel förlorar Sverige årligen?*, Kommerskollegium.
- Flam, H. och H. Nordström (2006b) *Euro effects on the intensive and extensive margins of trade*, IIES Seminar paper No. 750.
- Gustavsson, P. och A. Kokko (2004), *Regional integration och regionala handelsavtal*, Sieps (2004:1).
- Broadman H. G. (2008), *Africa's Silk Road – China and India's New Economic Frontier*, World Bank, Advance Edition.
- IMF (2009), *World Economic Outlook, Crisis and Recovery*, april 2009.
- Kommerskollegium (2008), *The relationship between international trade and foreign direct investments for Swedish multinational enterprises*, Kommerskollegiums skriftserie (2008:3).
- Kommerskollegium (2009a), *Öppen handel eller protektionism? Utvecklingen sedan 1995*, Kommerskollegium (2009).
- Kommerskollegium (2009b), *Kinas relationer med Afrika ur ett handelsperspektiv*, Kommerskollegiums skriftserie (2009:4).
- Lejour, A., V. Solanic, och P. Tang (2006), *EU accession and income growth: An empirical approach*, CPB Discussion Paper No 72.
- Micco, A., E. Stein, och G. Ordoñez (2003), *The currency union effect on trade: early evidence from EMU*, Economic Policy, Vol. 18, 2003.
- OECD (2009), *Vertical Trade, Trade Costs and FDI*, OECD Trade Policy Working Papers No 89.
- Straathof, B., G.-J.Linders, A. Lejour, och J. Möhlmann (2008) *The internal market and the Dutch economy – implications for trade and economic growth*, CPB Document No 168.
- UNCTAD (2006), *World Investment Report 2006*, United Nations, New York and Geneva.
- UNECA (2006), *Diversification: towards a new paradigm for Africa's development*, ATPC Work in Progress No. 35 African Union.
- UNECA (2007), *Economic Report on Africa 2007: Accelerating Africa's Development through Diversification*, Economic Commission for Africa och African Union.
- World Bank (2009), *Transform economies to mitigate pain of global economic crisis*, World Bank. <http://go.worldbank.org/6VW4LGCTW0>.
- WTO (2008), *World Trade Report 2008: Trade in a Globalizing World*, World Trade Organization.
- WTO (2009), *Report to the TPRB from the Director-General on the financial and economic crisis and trade-related developments*, WT/TPR/OV/W/2.

Noter

- 1 Källa: WTO (2008)
- 2 Källa: UNCTAD (2006)
- 3 Mer information finns att läsa i Kommerskollegium (2008)
- 4 Källa: IMF (2009a)
- 5 Källa: WTO (2009)
- 6 Mer information finns på: <http://www.kommers.se/krisen>
- 7 Källa: WTO (2009)
- 8 Källa: OECD (2009)
- 9 Källa: Kommerskollegium (2009a)
- 10 Källa: Straathof m.fl. (2008)
- 11 Källa: Lejour m.fl. (2006)
- 12 Källa: Baldwin och Rieder (2007)
- 13 Källa: Micco, Stein och Ordoñez (2003)
- 14 Källa: Flam och Nordström (2006a, 2006b)
- 15 Länderna utgör ingen formell gruppering, även om de under 2008 höll ett toppmöte för att påbörja ett samarbete kring frågor av gemensamt intresse. Istället är det investmentbanken Goldman Sachs och dess ekonom Jim O'Neill som brukar sägas ligga bakom lanseringen av begreppet BRIC. Företaget presenterade år 2003 rapporten "Dreaming with BRICs: The Path to 2050" som argumenterade för att länderna snart skulle inta dominerande positioner i världsekonomin.
- 16 Kapitlet bygger på Kommerskollegiums (2009) utredning "BRIC-länderna i världshandeln – Brasilien, Ryssland, Indien och Kina i fokus".
- 17 I Kina har motsvarande andel legat runt 10 procent de senaste åren, medan den i Brasilien och Ryssland varit närmare 15 procent.
- 18 Tjänster som levereras genom etableringar (investeringar) fångas inte i denna statistik.
- 19 Till exempel redovisnings-, lednings-, PR- och juridiska tjänster.
- 20 I turismtjänster ingår bland annat utgifter för boende, mat och besök i museer.
- 21 Utvecklingen i Indien går också i linje med en global trend. I världen som helhet har kategorin övriga kommersiella tjänster vuxit snabbare än transporter och turism de senaste åren.
- 22 Det är viktigt att påpeka att de svenska importandelarna för BRIC-länderna kan vara underskattade, då viss import till Sverige från länderna kan ha kommit via ett annat EU-land. Den stora hamnen i Rotterdam gör exempelvis att Nederländerna noteras för en del import till EU som sedan transporteras vidare till Sverige och andra EU-länder.
- 23 Kina är idag part i ett triangulärt handelsmönster. Andra ekonomier i Asien exporterar insatsdelar till Kina, där sammansättning sker före export till bland annat USA och EU.
- 24 Tillgången till statistik gör att perioden har begränsats till 1999-2006. Då tjänstehandelsstatistik på landnivå bygger på ett relativt litet urval bör de exakta andelarna ses som en fingervisning.
- 25 Källa: UNECA (2007)
- 26 Källa: UNECA (2007)
- 27 Källa: World Bank (2009)
- 28 Källa: Kommerskollegium (2009b)

Kommerskollegium
National Board of Trade

Box 6803, S-113 86 Stockholm, Sweden
Phone +46 8 690 48 00 Fax +46 8 30 67 59
E-mail registrator@kommers.se www.kommers.se